

Προπτυχιακή Εργασία

Άννα-Ελένη Κυμπάρη

Το Άρθρο 5Α του Συντάγματος: Ένα από τα κατοχυρωθέντα συνταγματικώς νέα δικαιώματα

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ: ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ: ΝΟΜΙΚΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Θέμα:

«ΤΟ ΑΡΘΡΟ 5Α ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ: ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΟΧΥΡΩΘΕΝΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΣ ΝΕΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

ΔΙΔΑΣΚΩΝ: ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ:
κ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΚΥΜΠΑΡΗ ΑΝΝΑ-ΕΛΕΝΗ
Α.Μ. 1340200000270

ΑΘΗΝΑ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2004

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελ.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ 2
2. Α' ΕΝΟΤΗΤΑ: Η ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΝΕΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 2001. 4
 - (α) Η σκοπιμότητα της θέσπισης νέων δικαιωμάτων. 4
 - (β) Η αναγκαιότητα της κατοχύρωσης του άρθρου 5Α του Συντάγματος. 6
3. Β' ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 5Α ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ 9
 - (α) άρθρο 5Α παρ. 1 Συντάγματος 9
 - (i) άρθρο 5Α παρ. 1 εδάφιο α' Συντάγματος 9
 - (ii) άρθρο 5Α παρ. 1 εδάφιο β' Συντάγματος 14
 - (β) άρθρο 5Α παρ. 2 Συντάγματος 16
 - (i) άρθρο 5Α παρ. 2 εδάφιο α' Συντάγματος 16
 - (ii) Άρθρο 5Α παράγραφος 2 εδάφιο β' Συντάγματος. 27
4. ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ. 36
5. ΠΕΡΙΛΗΨΗ 38
6. ΛΗΜΜΑΤΑ 40
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 42

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Σύνταγμα είναι ο Καταστατικός Χάρτης ενός Κράτους. Είναι νόμος με αυξημένη τυπική ισχύ. Πρωτίστως, όμως, το Σύνταγμα είναι ένα κείμενο με μεγάλες ιδεολογικές και πολιτικές παραδοχές. Είναι ιστορικό φαινόμενο. Αφουγκράζεται τις ιδεολογικές; Και πολιτικές καταστάσεις της εποχής διαμόρφωσής του και τις αποτυπώνει στο κείμενό του. Έτσι, λοιπόν, και το Ελληνικό Σύνταγμα του 1975, αφουγκραζόμενο τις ανάγκες της εποχής, αποτέλεσε ένα από τα πιο προοδευτικά συνταγματικά κείμενα των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως στον τομέα των ατομικών δικαιωμάτων, στον οποίο και θα περιοριστεί το παρόν πόνημα. Πρωτοποριακή χαρακτηρίζεται η προστασία των συνταγματικών δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη από το Σύνταγμα του 1975, που περιέλαβε μια ολόκληρη καινούργια γενιά κοινωνικού χαρακτήρα δικαιωμάτων και ανταποκρίθηκε πλήρως στις απαιτήσεις της εποχής εκείνης. Όμως, από τότε πέρασαν εικοσι πέντε χρόνια και μέσα σε αυτά επήλθαν πολλές αλλαγές, σε αρκετούς τομείς, με αποτέλεσμα να καθίσταται επιβεβλημένη η διεύρυνση και επέκταση των συνταγματικών ρυθμίσεων. Η αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001 όσον αφορά στον τομέα των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, που οργανώνουν το χώρο ελεύθερης ύπαρξης και δράσης του ατόμου σε σχέση με την κρατική εξουσία, σεβάστηκε τις αρχικές επιλογές του συντακτικού νομοθέτη του 1975, τις εκσυγχρόνισε, τις επικαιροποίησε με βάση τα δεδομένα του 21ου αι. κι έτσι διαμόρφωσε ένα σύγχρονο κοινωνικό Κράτος Δικαίου που εγγυάται την κοινωνία του μη αποκλεισμού. Χαρακτηρίζεται από πολιτικό φιλελευθερισμό, καθώς σέβεται το Κράτος Δικαίου, και αποπνέει κοινωνική ευαισθησία.

Στην παρούσα εργασία γίνεται μια προσπάθεια κατανόησης της αναγκαιότητας της τετελεσμένης, πλέον, αναθεώρησης και περαιτέρω μια εμβάθυνση στο περιεχόμενο του άρθρου 5Α του Συντάγματος, για την ανάλυση του οποίου ακολουθήθηκε πιστά η σειρά με την οποία το Σύνταγμα παρουσιάζει χωρίζοντάς το σε δύο παραγράφους, οι οποίες, με τη σειρά τους υποδιαιρούνται σε δύο εδάφια, πιστεύοντας ότι με τον τρόπο αυτό ο αναγνώστης θα έχει μια ροή στη σκέψη του και με σαφήνεια και ευκολία θα μπορεί να ανατρέξει στην ανάλυση του κάθε σημείου του άρθρου.

2. Α' ΕΝΟΤΗΤΑ: Η ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΝΕΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 2001.

(α) Η σκοπιμότητα της θέσπισης νέων δικαιωμάτων.

Χαρακτηριστικό της αναθεώρησης του Συντάγματος του 2001, όσον αφορά στο δεύτερο μέρος του, είναι η κατοχύρωση νέων δικαιωμάτων. Η θέσπιση νέων δικαιωμάτων αποτελεί κατεξοχήν έκφανση του νέου συνταγματισμού. Η σκοπιμότητα κατοχύρωσής τους αμφισβητήθηκε έντονα. Το βασικό επιχείρημα αυτής της αμφισβήτησης ήταν ότι τα νέα δικαιώματα έβρισκαν ήδη έρεισμα σε γενικότερες διατάξεις του Συντάγματος του 1975. Συνεπώς, η διαπιστούμενη μεταβολή των πραγματολογικών όρων της απόλαυσής τους, ενόψει της αλματώδους τεχνολογικής εξέλιξης, ιδίως στους τομείς της πληροφορικής και της γενετικής, θα μπορούσε να δικαιολογήσει μάλλον τη διαρκή παρακολούθηση και αντιμετώπισή της στο επίπεδο της κοινής νομοθεσίας, της διοικητικής πρακτικής και της νομολογίας, παρά τη θέσπιση νέων συνταγματικών διατάξεων. Άλλωστε, το συνταγματικό κείμενο χαρακτηρίζεται από γλωσσική οικονομία που πρέπει να γίνει σεβαστή, καθώς μια προσθήκη, μια τροποποίηση δημιουργεί μια σειρά από ερμηνευτικές αντιδιαστολές. Επιπρόσθετα, η συνταγματική κάλυψη νέων πραγματολογικών δεδομένων από γενικότερες διατάξεις αποτελεί και ένδειξη ωριμότητας του νομικού πολιτισμού. Επίσης, εκφράστηκε και η άποψη ότι τα νέα δικαιώματα ενδέχεται να περιορίσουν την ερμηνευτική εμβέλεια των παλαιότερων συνταγματικών διατάξεων. Ωστόσο, όμως, το συνταγματικό κείμενο δεν είναι προϊόν της τυπικής λογικής αλλά της ιστορίας. Η ερμηνεία του δεν αποτελεί μια αξιολογικά ουδέτερη, εργατηριακή υφής διαδικασία που οδηγεί, μέσω αδιαμφισβήτητων μεθοδολογικών εργαλείων, σε κοινώς αποδεκτά συμπεράσματα. Για το λόγο αυτό θεωρείται επιβεβλημένη η συνταγματοποίηση ειδικότερων διατάξεων που καλύπτουν νέα ρυθμιστικά πεδία της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης. Όταν ένα θεμελιώδες δικαίωμα δεν έχει θεσπιστεί ρητά ή αποτελεί έκφανση ενός ευρύτερου, καταγεγραμμένου στο συνταγματικό κείμενο δικαιώματος, τότε υποχρεούνται οι δικαιοδοτικοί μηχανισμοί να το «ανακαλύψουν». Η ρητή καταγραφή στο Σύνταγμα επιμέρους εκφάνσεων των γενικότερων δικαιωμάτων διευκολύνει την κοινωνία των ερμηνευτών του Συντάγματος να οδηγηθεί σε

ερμηνευτικές λύσεις κοινά αποδεκτές. Βέβαια, η κατοχύρωση νέων δικαιωμάτων δεν αποσκοπεί μόνο στη διεύρυνση της κανονιστικής εμβέλειας του Συντάγματος. Λειτουργεί περαιτέρω, και στο πεδίο της ενίσχυσης της αποτελεσματικότητάς του, μέσω της παροχής επιπλέον εγγυήσεων ασφάλειας δικαίου στην οργάνωση των σχέσεων του πολίτη με την εξουσία. Λαμβανομένου μάλιστα υπόψη ότι η νομολογία καταγράφει «καθιερωμένες χρήσεις της τεχνικής γλώσσας ενός συγκεκριμένου νομικού συστήματος κατά την ερμηνεία των διατάξεων ενός επίσης συγκεκριμένου Συντάγματος», η ρητή καταγραφή στο συνταγματικό κείμενο νέων δικαιωμάτων αποδεικνύεται καθοριστική για τη ρυθμιστική αποτελεσματικότητα του Συντάγματος. Η θέσπιση νέων δικαιωμάτων συμβάλλει, λοιπόν, στον εμπλουτισμό των νομοθετικών και νομολογιακών κατασκευών σε πεδία ρυθμιστέας ύλης που προέκυψαν από τις νέες διακινδυνεύσεις στην εποχή της βιοτεχνολογίας και της πληροφορικής.

Συμπερασματικά, μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001 εξειδικεύτηκαν παλαιότερα δικαιώματα, επισημάνθηκαν και αναδείχτηκαν νέες εκφάνσεις τους, ενδυναμώνοντας με αυτό τον τρόπο, την αμυντική τους ισχύ έναντι νομοθετικών ή νομολογιακών οπισθοδρομήσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα δικαιώματα για την πληροφόρηση και για συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας, το δικαίωμα προστασίας του προσώπου από βιοϊατρικές επεμβάσεις, καθώς και το δικαίωμα προστασίας της γενετικής ταυτότητας. Τα δικαιώματα αυτά θα μπορούσαν να συναχθούν, στο σύνολό τους, ερμηνευτικά μέσα από μια ορθή και επίμονη συστηματική ερμηνεία παλαιότερων διατάξεων. Όλες, όμως, αυτές οι νέες διατάξεις έχουν πλέον τη δική τους ερμηνευτική δυναμική. Τίποτα από όσα υπάρχουν μέσα στο συνταγματικό κείμενο δεν είναι περιττό ή κανονιστικώς αδιάφορο. Νέες, συνεπώς, δυνατότητες ανοίγονται μπροστά στον ερμηνευτή και τον εφαρμοστή του Συντάγματος, δυνατότητες πολύ περισσότερες από όσες θα υπήρχαν χωρίς αυτές τις προσηλωμένες ή τροποποιήσεις, που σε τελική ανάλυση βρίσκονται στη διάθεση του δικαστή στο πλαίσιο του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.

(β) Η αναγκαιότητα της κατοχύρωσης του άρθρου 5Α του Συντάγματος.

Οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις στον τομέα των ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας και των τηλεπικοινωνιακών δικτύων κατά την τελευταία εικοσαετία δεν κατέστησαν απλώς την πληροφορία αντικείμενο ιδιαίτερης οικονομικής και πολιτισμικής σημασίας, αλλά οδήγησαν στη δημιουργία ενός νέου μοντέλου οικονομίας και, ενδεχομένως, σε ένα νέο τύπο ανθρώπου. Στην «εποχή της πρόσβασης», ο ρόλος της ιδιοκτησίας μεταβάλλεται ριζικά, καθώς οι αγορές παραχωρούν τη θέση τους στα δίκτυα και η ιδιοκτησία αντικαθίσταται από την πρόσβαση, υπό την έννοια ότι στη νέα οικονομία «οι προμηθευτές κρατούν την ιδιοκτησία και την εκμισθώνουν ή χρεώνουν μια αμοιβή εισόδου, συνδρομή ή εισφορές ιδιότητας μέλους για μια βραχυπρόθεσμη χρήση της». Πρόκειται για μια εποχή που χαρακτηρίζεται από τη σύγκλιση της πληροφορικής, των τηλεπικοινωνιών και των μέσων μαζικής πληροφόρησης.

Η τεχνολογική αυτή σύγκλιση μετασχηματίζει τις κοινωνικές και προσωπικές πρακτικές, διοχετεύοντας τις επικοινωνιακές σχέσεις στα ηλεκτρονικά δίκτυα. Ο κόσμος των ηλεκτρονικών επικοινωνιών έχει τη θαυμαστή ικανότητα να απορροφά ολοένα και μεγαλύτερα τμήματα της κοινωνικότητας του ανθρώπου και των προσωπικών του ενασχολήσεων. Πράγματι, ολοένα και περισσότεροι τομείς της επικοινωνιακής του δράσης διοχετεύονται πλέον σε δίκτυα ηλεκτρονικής εξ αποστάσεως επικοινωνίας, μεταπλάθοντας μερικές φορές ριζικά την τρέχουσα αντίληψη του για την εργασία, τις συναλλαγές, την ψυχαγωγία ή την προσωπική ζωή. Υπό αυτό το πρίσμα, ο «νέος τύπος ανθρώπου» (και οικονομίας) που δημιουργείται είναι πιθανό να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως κόμβο εμπεδωμένο σε δίκτυα κοινών συμφερόντων, για τον οποίο η προσωπική ελευθερία δεν σχετίζεται με το δικαίωμα στην κατοχή και με την ικανότητα να αποκλείει τους άλλους, μα περισσότερο με το δικαίωμα να συμπεριλαμβάνεται σε δίκτυα αμοιβαίων σχέσεων.

Αναγνωρίζοντας, λοιπόν, τις νέες διαστάσεις και την ιδιαίτερη αξία που αποκτά η πληροφορία ως αυτοτελές αγαθό στην εποχή της πρόσβασης, ο αναθεωρητικός νομοθέτης του 2001 προσέθεσε στο συνταγματικό κείμενο το νέο άρθρο 5Α, στο οποίο κατοχυρώνονται δύο νέα δικαιώματα, το δικαίωμα στην πληροφόρηση (άρθρο 5Α παρ.1 Συντ.) και το δικαίωμα για συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας (άρθρο 5Α παρ. 2 Συντ.). Τα νέα αυτά δικαιώματα, που ακολουθούν τη βασική φιλοσοφία του Συντάγματος του 1975/1986, αποσκοπούν ιδίως στην κανονιστική κάλυψη των νέων δυνατοτήτων και ευκαιριών ανάπτυξης της προσωπικότητας που προσφέρει η τεχνολογία των νέων ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας. Λαμβάνοντας υπόψη τις σημαντικές συνέπειες που επιφέρει ο αποκλεισμός από τη γνώση και τη δυνατότητα συμμετοχής στη διαχείριση της πληροφορίας τόσο για την άσκηση της οικονομικής ελευθερίας όσο και ευρύτερα, για τη συμμετοχή στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή, ο αναθεωρητικός νομοθέτης του 2001 υιοθέτησε τα νέα δικαιώματα του α. 5Α, ανταποκρινόμενος στην ανάγκη για υποστήριξη περισσότερων ατομικών ελευθεριών, που πρακτικά περιορίζονται από την αναμφισβήτητη μεταβολή των πραγματολογικών όρων απόλαυσής τους. Πράγματι, χωρίς τη ρητή κατοχύρωση τέτοιων δικαιωμάτων ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού θα οδηγούνταν, ουσιαστικά, σε έναν νέο τύπο «κοινωνικό αποκλεισμό», μέσα από την απενεργοποίηση κατοχυρωμένων συνταγματικών δικαιωμάτων, όπως της ανάπτυξης της προσωπικότητας, της συμμετοχής στην οικονομική και κοινωνική ζωή, της συμμετοχής στην εργασία. Θα δημιουργούνταν «νέες γενιές αναλαβήτων», στις οποίες κατοχυρωμένα συνταγματικά δικαιώματα δεν θα είχαν καμία πρακτική αξία. Και υπό αυτή την έννοια υπήρξε νομοτεχνικά εύστοχο να ενταχθούν στη χωροταξία του συνταγματικού κειμένου μετά τις διατάξεις του άρθρου 5 του Συντάγματος.

Συμπερασματικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η σχέση μεταξύ νομικού κανόνα και τεχνολογίας είναι παράξενη, καθώς είναι τέτοια η εξέλιξη της τελευταίας, ώστε μόλις τίθεται σε εφαρμογή ένας κανόνας δικαίου να είναι δυνατόν να παραβιασθεί την επομένη. Η συνταγματική, όμως, διάταξη του άρθρου 5Α Συντ. κατέχει την απαραίτητη πρόνοια, ώστε να μην υπάρξει στο μέλλον η δυνατότητα να αποβεί η τεχνολογία μέσο παραβίασης των δικαιωμάτων και, ιδίως, μέσο αποδυνάμωσης της προσωπικότητας του ανθρώπου. Το Σύνταγμα του 2001 οργανώνει το μακρύ ιστορικό χρόνο, αποδεικνύοντας ότι έχει την ικανότητα να ρυθμίσει με προοπτική τα φαινόμενα της κοινωνίας της πληροφορίας, της ψηφιακής οικονομίας, που απασχολούν και τη διεθνή κοινή γνώμη, χωρίς, όμως, να υπάρχουν θεσμικές απαντήσεις από διεθνείς οργανισμούς ή συντάγματα άλλων βιομηχανικών χωρών. Το Ελληνικό Σύνταγμα δίνει λύσεις, οι οποίες για αρκετά χρόνια θα συνοδεύσουν τη δημόσια και ιδιωτική ζωή των Ελλήνων πολιτών σε μια συνηθισμένη και σύγχρονη πολιτεία.

3. Β' ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 5Α ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

(α) άρθρο 5Α παρ. 1 Συντάγματος

(i) άρθρο 5Α παρ. 1 εδάφιο α' Συντάγματος

Με το άρθρο 5Α παρ. 1, εδ. α' Συντ. κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην πληροφόρηση. Το δικαίωμα αυτό στην πληροφόρηση δεν αποτελεί καινοτομία του ελληνικού Συντάγματος. Το ίδιο δικαίωμα κατοχυρώνεται επίσης σε διεθνή κείμενα, όπως στην παρ. 1 του άρθρου 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπου το δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης περιλαμβάνει «και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων». «Η ρητή, όμως, κατοχύρωσή του τέμνει κάθε ερμηνευτική συζήτηση και εκτείνεται σε όλες τις πηγές πληροφόρησης, δημόσιες και ιδιωτικές. Επίσης, στο άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προστατεύεται το δικαίωμα του καθένα «...να αναζητεί, να λαμβάνει και να μεταδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο και ανεξαρτήτως συνόρων». Τέλος, στο άρθρο 19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, προβλέπεται ότι το δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης περιλαμβάνει «την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών κάθε φύσης».

Το συνταγματικό, πλέον, δικαίωμα της πρόσβασης στην πληροφόρηση συναγόταν, και πριν τη ρητή κατοχύρωσή του, από το συνδυασμό μιας ευρείας δέσμης συνταγματικών, ισχυουσών διατάξεων (το κανονιστικό περιεχόμενο των οποίων δεν συστέλλεται). Πράγματι, πριν από την εισαγωγή του άρθρου 5Α με την πρόσφατη αναθεώρηση, μια άποψη υποστήριζε ότι το δικαίωμα πληροφόρησης συναγόταν από την παράγραφο 1 του άρθρου 14 Συντ., καθώς η ελευθερία έκφρασης και διάδοσης της γνώμης είναι άνευ περιεχομένου αν δεν προστατεύεται συγχρόνως και η λήψη ή αποδοχή της γνώμης. Και όπως η ελευθερία της γνώμης περιλαμβάνει και την ελευθερία διαμόρφωσης της γνώμης (που προϋποθέτει την ελεύθερη συλλογή πληροφοριών), έτσι και η ελευθερία του πληροφορείν περιλαμβάνει και προϋποθέτει την ελευθερία του πληροφορείσθαι. Δεύτερη θέση υποστήριζε ότι η ελευθερία πληροφόρησης έχει ως νομική βάση τις διατάξεις του άρθρου 14, παρ. 1 και του άρθρου 5, παρ. 1 του Συντάγματος, καθώς η ελευθερία πληροφόρησης αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και για τη συμμετοχή στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δρώμενα. Τελειώνοντας, άλλη θέση στήριζε το δικαίωμα πληροφόρησης μόνο στο άρθρο 5, παρ. 1 Σ., ενώ είχε διατυπωθεί και η άποψη ότι το δικαίωμα του καθενός για ικανοποιητική πληροφόρηση, μέσω πηγών που πρέπει να είναι γενικά προσιτές στο κοινό, απορρέει από το άρθρο 14, παρ. 1 Σ. σε συνδυασμό και με το άρθρο 15, παρ. 2 Σ.

Όσον αφορά στη σκοπιμότητα της κατοχύρωσης του δικαιώματος της πληροφόρησης στο άρθρο 5Α Σ., διατυπώθηκαν πολλές επιφυλάξεις. Υποστηρίχθηκε, δηλαδή, ότι είναι προτιμότερο οι νέες διακινδυνεύσεις της ελευθερίας του ατόμου να καλύπτονται με την ερμηνευτική επέκταση της προστατευτικής εμβέλειας των ήδη υπάρχοντων δικαιωμάτων, για το λόγο ότι η καθιέρωση νέων ατομικών δικαιωμάτων απέναντι στο Κράτος εμπεριέχει αναλυτική ρύθμιση αυτών, που, συνήθως, συνοδεύεται από συγκεκριμένους ειδικούς περιορισμούς. Οι σύγχρονες εξελίξεις δικαιολογούν περισσότερο την παρακολούθησή τους σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας και νομολογίας παρά τη θέσπισή τους με νέες συνταγματικές διατάξεις.

Πάντως, παρά τις επιφυλάξεις και αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν, η Ζ' Αναθεωρητική Βουλή κατοχύρωσε με ευθύ και ρητό τρόπο, στην παρ. 1 του άρθρου 5Α Σ., το δικαίωμα στην πληροφόρηση. Πρόκειται, καταρχάς, για ένα ατομικό δικαίωμα (καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφορία) που θεμελιώνει αξίωση με αρνητικό περιεχόμενο για αποχή της κρατικής εξουσίας από επεμβάσεις στον ιδιωτικό χώρο του προσώπου και τελεί, βέβαια, υπό την επιφύλαξη του νόμου. Ταυτόχρονα, όμως, λειτουργεί και ως πολιτικό δικαίωμα με ενεργητικό περιεχόμενο, καθώς διευκολύνει το σχηματισμό της πολιτικής βούλησης και εγγυάται τη συνειδητή συμμετοχή των πολιτών στον έλεγχο της εξουσίας.

Το δικαίωμα στην πληροφόρηση καλύπτει τις επιμέρους όψεις της παθητικής πλευράς της ελευθερίας της πληροφόρησης. Περιλαμβάνει όχι μόνο την ελευθερία αναζήτησης, συλλογής και λήψης πληροφοριών και ιδεών αλλά και το δικαίωμα για πλουραλιστική πληροφόρηση. Θεμέλιο της πλουραλιστικής δημοκρατίας αποτελεί η κατοχύρωση της ελεύθερης έκφρασης και διακίνησης ιδεών, κοσμοθεωρητικών αντιλήψεων, αξιών και συμφερόντων. Η διαμόρφωση μιας εύρωστης κοινωνίας πολιτών προϋποθέτει τη διεύρυνση του ρόλου της δημόσιας σφαίρας και τη δυνατότητα πρόσβασης σε ένα πλαίσιο πληροφοριών όπου αναγνωρίζεται η πολλαπλότητα τόσο των επιλογών και των αντιλήψεων. όσο και των μέσων έκφρασης ή προάσπισής τους. Πράγματι, το δικαίωμα για πλουραλιστική πληροφόρηση έχει ως αντικείμενο τη δομή του πληροφοριακού συστήματος τόσο στους επιμέρους τομείς (τύπος, ραδιόφωνο, τηλεόραση) όσο και στο σύνολό του και περιέχει την απαίτηση για διασφάλιση της δυνατότητας επιλογής, από κάθε πολίτη, μεταξύ πολυάριθμων πληροφοριακών πηγών τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, πηγών ανεξάρτητων, ανταγωνιστικών και διαφοροποιημένων στους προσανατολισμούς τους, οι οποίες να καλύπτουν όλα τα είδη της πληροφόρησης και, επιπρόσθετα, να εκφράζουν το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό γνώμων και τάσεων, πολιτικών, ιδεολογικών, κοινωνικών και πολιτιστικών, που εκδηλώνονται μέσα στην κοινωνία. Βέβαια, υποστηρίζεται και η αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα στην πληροφόρηση πρέπει να ερμηνευθεί υπό δύο μορφές, ως το δικαίωμα του πληροφορείν, από τη μια πλευρά, και ως το δικαίωμα του πληροφορείσθαι από την άλλη. Η άποψη αυτή, δηλαδή, αναγνωρίζει στο δικαίωμα δύο πλευρές, την ενεργητική και την παθητική.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί και η θέση που υποστηρίζει ότι η παράγραφος 1 του άρθρου 5Α δεν κατοχυρώνει, αλλά προϋποθέτει τα δικαιώματα του πληροφορείν και του πληροφορείσθαι, που ήδη προστατεύονται συνταγματικά. Αυτό που κατοχυρώνει είναι το δικαίωμα κάθε ατόμου στην πληροφόρηση. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, κάθε πολίτης έχει την ικανότητα, ασκώντας την ήδη κατοχυρωμένη ελευθερία του να πληροφορείται, της πρόσβασης στο σύνολο της διακινούμενης πληροφορίας που του είναι αναγκαία για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και τη συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή.

Στο επίκεντρο του δικαιώματος στην πληροφόρηση βρίσκεται η «πληροφορία», ως αυτοτελές αγαθό που χάρη στην τεχνολογία έχει αποκτήσει πολύπλευρη σημασία. Ως πληροφορία νοείται κάθε αντικείμενο γνώσης. Σήμερα, με την ανάπτυξη των ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας και, ιδίως, με την ανάπτυξη των ηλεκτρονικών υπολογιστών, η δυνατότητα εύκολης και γρήγορης παραγωγής, γνώσης και διακίνησης πληροφοριών έχει μετατρέψει την πληροφορία από απλή προϋπόθεση της ελευθερίας έκφρασης σε ένα

αντικείμενο ιδιαίτερης οικονομικής σημασίας αλλά και ευρύτερης πολιτισμικής αξίας. Πράγματι, αν και η συνήθης τρέχουσα χρήση των όρων πληροφορία – πληροφόρηση συνδέεται με επικοινωνιακά ενεργήματα που αποβλέπουν στη μετάδοση ιδεών, παραστάσεων του εξωτερικού κόσμου, περιγραφές, επεξηγήσεις, οι όροι αυτοί, όταν αναφέρονται στο επικοινωνιακό υλικό που διακινείται στα δίκτυα ηλεκτρονικής εξ αποστάσεως επικοινωνίας, πολλές φορές σημαίνουν επικοινωνιακές ενέργειες που αποτελούν δηλώσεις βούλησης και αποβλέπουν στη δημιουργία ή αλλοίωση μιας έννομης σχέσης .

Το δικαίωμα στην πληροφόρηση, ως ελευθερία λήψης πληροφοριών, συνδέεται άρρηκτα με άλλα δικαιώματα που θεμελιώνονται στο Σύνταγμα του 2001, όπως με την ελευθερία της έκφρασης και του τύπου (άρθρο 14, παρ. 1 και 2 Συντάγματος) και με τη διασφάλιση της πολυφωνίας στην ενημέρωση (άρθρο 14, παρ. 9, εδ. β' Συντάγματος). Εξάλλου, αποτελεί «δικαίωμα-πλαίσιο» ως προς τα ειδικότερα δικαιώματα για παροχή πληροφοριών από τη Διοίκηση (άρθρο 10, παρ. 3 Συντάγματος) και για συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας (άρθρο 5Α, παρ. 2 Συντάγματος) .

(ii) άρθρο 5Α παρ. 1 εδάφιο β' Συντάγματος

Το δικαίωμα στην πληροφόρηση έχει ως αυτονόητο όριο τα άλλα ατομικά δικαιώματα που προστατεύονται συνταγματικά. Ωστόσο, στο δεύτερο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 5Α, ο αναθεωρητικός νομοθέτης θέτει και έναν εσωτερικό περιορισμό των περιορισμών που μπορεί να επιβληθούν στο δικαίωμα αυτό . Οι περιορισμοί αυτοί μπορούν να επιβληθούν μόνο με νόμο, μόνον εφόσον είναι απόλυτα αναγκαίοι και δικαιολογούνται σε σχέση με το σκοπό που υπηρετούν, δηλαδή μόνο για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας των δικαιωμάτων ή συμφερόντων τρίτων.

Κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής επί της αναθεώρησης του Συντάγματος, εκφράστηκαν και κάποιες ενστάσεις σχετικά με τη διατύπωση που επιλέχθηκε για το άρθρο 5Α, παρ. 1, εδ. β' . Ο κ. Προκόπης Παυλόπουλος υποστήριξε την εξής διατύπωση: «Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση. Ο νόμος ορίζει τα σχετικά με την πρόσβαση και τις πηγές πληροφόρησης. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατό να επιβληθούν με νόμο, τηρουμένων των διατάξεων του άρθρου 25, μόνο για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων», προκειμένου να διαφανεί ότι πρόκειται για τους περιορισμούς του άρθρου 25 Συντάγματος, που εξειδικεύονται . Περαιτέρω, ο κ. Σ. Μάνος εξέφρασε την άποψη ότι θα ήταν ορθότερο οι περιορισμοί να αναφέρονται στο άρθρο 10 του Συντάγματος.

Σύμφωνα με τη διατύπωση που υπερίσχυσε και κατέστη, τελικά, συνταγματική διάταξη υπό το άρθρο 5Α, παρ. 1, εδ. β' Συντάγματος, το δικαίωμα στην πληροφόρηση οριοθετείται ευθέως και εκ του Συντάγματος για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος και προστασίας των δικαιωμάτων ή συμφερόντων τρίτων, ανεξάρτητα, βεβαίως, από τους περιορισμούς που μπορούν να επιβληθούν νομοθετικά και με κριτήριο την αρχή της αναλογικότητας. Αντίστοιχοι περιορισμοί επιτρέπονται με βάση το άρθρο 19, παρ. 3 ΔΣΑΠΔ, το οποίο μπορεί να χρησιμεύσει ως ερμηνευτικός οδηγός στην προκείμενη περίπτωση .

Όσον αφορά στον πρώτο λόγο περιορισμού του συνταγματικού δικαιώματος, η έννοια της «εθνικής ασφάλειας» πρέπει να ερμηνευθεί στενά, ώστε να περιλαμβάνει μόνο σοβαρή εξωτερική απειλή για το κράτος. Επομένως, είναι θεμιτή η επιβολή περιορισμών στην πληροφόρηση για θέματα σύνθεσης, εξοπλισμού και διάταξης των ενόπλων δυνάμεων. Περαιτέρω, η έννοια της «καταπολέμησης του εγκλήματος» παραπέμπει σε σοβαρά ποινικά αδικήματα (ιδίως κακούργηματα), η τέλεση των οποίων θα μπορούσε να διευκολυνθεί μέσω του δικαιώματος στην πληροφόρηση. Έτσι, για παράδειγμα, σύμφωνα με το άρθρο 5Α, παρ. 1, εδ. β' μπορεί να απαγορευθεί η λήψη πληροφοριών για την κατασκευή και χρήση χημικών ή βιολογικών όπλων .

Μεγαλύτερο εύρος περιπτώσεων φαίνεται να περιλαμβάνει ο τρίτος περιοριστικός του δικαιώματος λόγος.

Στην «προστασία δικαιωμάτων ή συμφερόντων τρίτων» συγκαταλέγονται, καταρχάς, η προστασία των προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9Α Συντάγματος), του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου (άρθρο 9 Συντάγματος) . Στις περιπτώσεις αυτές δεν μπορεί να γίνει λόγος για υπερίσχυση του ενός ή του άλλου δικαιώματος in abstracto, αλλά πρέπει να γίνονται στάθμιση in concreto με βάση τα εκάστοτε πραγματικά δεδομένα και με επιδίωξη την πρακτική εναρμόνιση της άσκησης των συγκρουόμενων δικαιωμάτων. Έτσι, π.χ. στο παρελθόν, πριν από την αναθεώρηση του 2001, κρίθηκε εύστοχα ότι η αυτούσια τηλεοπτική προβολή ερωτικών σκηνών και η αυτούσια ανάγνωση σελιών προσωπικού ημερολογίου υπερβαίνει τα όρια της άσκησης του δικαιώματος για ενημέρωση του κοινού, έστω και αν από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ενδεχομένως η τέλεση αστικών αδικημάτων. Και τούτο διότι η κοινοποίηση ευαίσθητων δεδομένων της ερωτικής ζωής, με τον τρόπο αυτό, καταλήγει σε δημόσια διαπόμπευση που υπερβαίνει τις προβλεπόμενες από την ένν. τάξη ποινές και δε γίνεται ανεκτή από αυτή. Σε ταυτόσημο συμπέρασμα θα μπορούσε να οδηγηθεί κανείς και με βάση τα νέα συνταγματικά δεδομένα, μετά την αναθεώρηση του 2001.

Επιπρόσθετα, μεταξύ «των δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων» περιλαμβάνεται το απόρρητο των επικοινωνιών, το επαγγελματικό απόρρητο, καθώς και το δικαίωμα βιομηχανικής και πνευματικής ιδιοκτησίας.

(β) άρθρο 5Α παρ. 2 Συντάγματος

(i) άρθρο 5Α παρ. 2 εδάφιο α' Συντάγματος

Με το άρθρο 5Α, παρ. 2, εδ. α' Συντάγματος κατοχυρώνεται το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Αν οι νέες διατάξεις του άρθρου 5Α, παρ. 1 Συντ. λειτουργούν κατ'ουσίαν συγκεφαλαιωτικά ως προς την ενσωμάτωση σε μια ρητή συνταγματική επιλογή των επιμέρους όψεων του δικαιώματος πληροφόρησης, οι οποίες υπό το προϊσχύον Σύνταγμα συνάγονταν ερμηνευτικά από μια δέσμη διατάξεων και αρχών, η θέσπιση του άρθρου 5Α, παρ.2 εισφέρει ένα κατά κυριολεξία νέο συμμετοχικό δικαίωμα , με κανονιστικές συνέπειες των οποίων η συναγωγή από γενικότερες διατάξεις θα απαιτούσε, ασφαλώς, σύνθετες και αβέβαιες ερμηνευτικές κατασκευές. Η παράγραφος 2 είναι μια νεωτερική διάταξη, με την οποία εισάγεται ρητά, ως αυτοτελές ατομικό-συμμετοχικό δικαίωμα, το δικαίωμα του καθενός να συμμετέχει στην Κοινωνία της Πληροφορίας.

Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι, επειδή η τεχνολογία, το δίκαιο, η οικονομία δεν είναι φαινόμενα που εξελίσσονται ξεχωριστά το ένα από το άλλο, το δίκαιο δεν μπορεί να μείνει αμέτοχο της μεταμόρφωσης της βιομηχανικής κοινωνίας σε κοινωνία της πληροφορίας . Οι τεχνολογίες της πληροφορικής επέτρεψαν τη συλλογή και επεξεργασία δεδομένων σε ποσότητα και ταχύτητα πρωτόγνωρη και οδήγησαν στην αξιοποίηση και την αυτόνομη της πληροφορίας. Η αναγωγή της πληροφορίας σε αυτόνομο (συναλλακτικό) αγαθό είναι η πρώτη φάση μιας εξέλιξης που οδηγεί στην αλλαγή του οικονομικού, κοινωνικού και, συνεπώς, και του δικαϊκού τοπίου .

Η «παραδοσιακή» νομική θεωρία αντιμετωπίζει το διαδίκτυο ως ένα μέσο μετάδοσης που διευκολύνει την ανταλλαγή μηνυμάτων που στέλνονται από ένα -νομικά σημαντικό – τόπο σε έναν άλλο, καθέναν από τους οποίους (ενδέχεται να) έχει το διαφορετικό δικαίω του . Το δίκαιο στην Κοινωνία της Πληροφορίας δεν καλείται να ρυθμίσει μόνο κινδύνους αλλά και-κυρίως- συμπεριφορές (συχνά σε ένα περιβάλλον κινδύνων). Οποιαδήποτε διερεύνηση των ζητημάτων που σχετίζονται με τον κυβερνοχώρο και το δίκαιο θα πρέπει, συνεπώς, να λαμβάνει υπόψη ότι ο κυβερνοχώρος δεν είναι απλώς υποδομή, αλλά ένα πληροφοριακό «οικοσύστημα», δηλ. ένα σύνολο αλληλεξαρτήσεων μεταξύ εκατομμυρίων χρηστών , στο οποίο η πληροφορία και η χρήση της αποτελούν το κρίσιμο κυρίαρχο χαρακτηριστικό. Για το λόγο αυτό υποστηρίζεται ότι αφετηρία της συζήτησης δεν πρέπει να είναι η ειδική υποδομή, οι δυνατότητες, τα όρια και οι όροι που (η υποδομή) αυτή καθεαυτή θέτει αλλά το στοιχείο της συναλλαγής και των σχέσεων που αναπτύσσονται σε αυτές στις υποδομές . Στον άλλο κόσμο των δικτύων «μεταφέρονται» διαρκώς κοινωνικές σχέσεις, οικονομικές συναλλαγές και-κατά συνέπεια-έννομες σχέσεις .

Η παράγραφος 2 του άρθρου 5Α κατοχυρώνει το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας καθώς και της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά. Αυτό το δικαίωμα δεν κατοχυρώνεται μόνο ως δικαίωμα συμμετοχής στην άσκηση μιας τεχνολογικής ευχέρειας, αλλά και ως δικαίωμα συμμετοχής στο κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό, εργασιακό και οικονομικό πλαίσιο που αυτό διαμορφώνει. Πρόκειται για μια απόπειρα σύνδεσης του δικαιώματος στην πληροφόρηση με τις λειτουργίες που επιτελεί η διαχείριση της πληροφορίας στην κοινωνία της πρόσβασης. Μπορούμε, επομένως, να κάνουμε λόγο για δικαίωμα συμμετοχής στη λεγόμενη νέα οικονομία και γενικότερα στις εξελίξεις της λεγόμενης ψηφιακής εποχής. Αυτό, όμως, το δικαίωμα κατοχυρώνεται ούτως ή άλλως πλήρως στο άρθρο 5, παρ. 1 (και για τα άτομα με αναπηρίες επιπλέον στο άρθρο 21, παρ. 6).

Το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας σηματοδοτεί την ευρύτερη δυνατή ποικιλία δραστηριοτήτων γύρω από τη διαχείριση της πληροφορίας και δεν περιορίζει την προστασία μόνο σε ορισμένες όψεις της διαχείρισης αυτής . Αυτό το δικαίωμα δεν αποτελεί διάταξη προγραμματικού-διακηρυκτικού χαρακτήρα, αλλά κλασική περίπτωση δικαιώματος συμμετοχής (Teilhaberecht).

Ως συμμετοχικό δικαίωμα δεν υπάγεται μόνο στο νομικό καθεστώς του status activus , αλλά αναπτύσσει σύνθετη λειτουργία στην κατεύθυνση της θεμελίωσης της υποχρέωσης του κράτους να δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την πραγματική διασφάλιση της ελεύθερης σφαίρας που επαγγέλλονται τα ατομικά δικαιώματα του status negativus . Σήμερα, αν θέλουμε να μιλήσουμε για ίσες ευκαιρίες, ιδιαίτερα, αν θέλουμε να όψοι επιλογές τη νέα γενιά, πρέπει να της δώσουμε τη δυνατότητα στην πληροφορία, την πρόσβαση στα κέντρα της πληροφόρησης. Αυτή η συνταγματική διάταξη ανοίγει αυτόν τον δρόμο. Είναι ένα σημαντικό βήμα για την υποστήριξη της νέας γενιάς, αλλά και για την ανάπτυξη της χώρας . Από την καθιέρωση αυτού του συμμετοχικού δικαιώματος φαίνεται η σημασία που διατηρεί, κατά την ερμηνεία του Συντάγματος , ο νέος συσχετισμός των κοινωνικών δυνάμεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, το νέο πλαίσιο κοινωνικών δυνατοτήτων για τη συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνική και οικονομική ζωή και οι σημαντικές πηγές διακινδύνευσης για τα θεμελιώδη δικαιώματα που προέρχονται από τους νέους συσχετισμούς. Αναδεικνύονται κατά τον τρόπο αυτό τέσσερις βασικές αρχές που διαπερνούν το σύνολο της συνταγματικής ύλης και όλες τις επιλογές της αναθεώρησης. Πρόκειται για την αρχή της ασφάλειας του ατόμου, την αρχή της συμμετοχής του πολίτη, την αρχή της συναίνεσης των πολιτικών δυνάμεων και την αρχή της διαφάνειας των κρατικών λειτουργιών και των σχέσεων κράτους και οικονομίας. Οι τέσσερις αυτές αρχές λειτουργούν είτε αυτοτελώς είτε σε συνδυασμό με άλλες γενικές αρχές ή οργανωτικές βάσεις του πολιτεύματος. Η αρχή της συμμετοχής συνδέεται με τη συλλογική αυτονομία, την πολιτική συμμετοχή και, άρα, με την ίδια τη δημοκρατική αρχή.

Τα δικαιώματα συμμετοχής, ως έννοια γένους προς μια σειρά επιμέρους διακρίσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων, εκφράζουν μίαν αντίληψη αντίθετη προς την κατανόηση της ελευθερίας στην παραδοσιακή φιλελεύθερη πρόσληψή της. Δεν αφορούν, πάντως, αποκλειστικά, κρατικές παροχές, αλλά άπτονται ευρύτερα της λήψης συγκεκριμένων μέτρων από την πλευρά της πολιτείας, που εκτείνονται από το αίτημα για stricto sensu προστασία από την πλευρά του κράτους (Schutzansprüche) μέχρι τη συμμετοχή του πολίτη σε θεσμοποιημένες διαδικασίες (Beteiligung an staatlichen verfahren) . Υπό αυτό το πρίσμα το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας θεμελιώνει κρατική υποχρέωση για λήψη σύνθετων μέτρων, προκειμένου να διασφαλιστεί η ενεργός και ισότιμη πρόσβαση καθενός στη γνώση και την υποδομή που απαιτούν τα σύγχρονα μέσα διαχείρισης της πληροφορίας. Ασφαλώς, το νέο δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5Α, παρ.2 Συντ. αποτελεί πρωτίστως έκφανση της αρχής της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5, παρ.1 Συντ.), η οποία κατέχει μια θέση υπεροχής (preffered position) στο συνταγματικό σύστημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων . Πέρα, ωστόσο, από την προστιθέμενη αξία που συνεπάγεται για την έννομη τάξη η πανηγυρική σύνδεση στο ίδιο το Σύνταγμα «θεμελιωδών συνταγματικών αξιολογήσεων με ένα κανονιστικό πλέγμα προσανατολισμένο στην παρακολούθηση και υποδοχή των τεχνολογικών εξελίξεων» , το δικαίωμα για συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας θα μπορούσε να θεμελιωθεί, σε συνδυασμό με την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, ένα κοινωνικό δικαίωμα, δεδομένου ότι αποσκοπεί κυρίως στην αποτροπή της δημιουργίας μιας νέας κοινωνικής διαστρωμάτωσης μεταξύ των εχόντων και των στερούμενων πρόσβαση στα νέα μέσα διαχείρισης της πληροφορίας . Σύμφωνα με τον εισηγητή της πλειοψηφίας στην αναθεώρηση του Συντάγματος, το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας «έχει σχέση με την άμυνα του πολίτη, αλλά και με τη λειτουργία του κοινωνικού κράτους και με τη λειτουργία της κοινωνικής αυτονομίας...παρέχει δε το δικαίωμα να μετέχει κανείς σε ένα παγκόσμια ανοιχτό σύστημα ανταλλαγής ηλεκτρονικά διακινούμενων πληροφοριών» . Εξάλλου, η ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών κάθε είδους και με κάθε μέσο προστατεύεται ήδη στο άρθρο 19, παρ.2 ΔΣΑΠΔ, ενώ και το άρθρο 10, παρ.1 ΕΣΔΑ προστατεύει την ελευθερία λήψης πληροφοριών στο πλαίσιο του δικαιώματος για ελεύθερη έκφραση.

Έχουν όμως διατυπωθεί και επιφυλάξεις από διαπρεπείς επιστήμονες και από καθηγητές του Συνταγματικού

Δικαίου σχετικά με τη λειτουργικότητα της παραγράφου 2 του άρθρου 5Α. Πρώτα από όλα, στην περίπτωση του δικαιώματος συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, ο χαρακτηρισμός του ως νέου φαίνεται περισσότερο εύλογος. Αν αναλογισθεί όμως κανείς πόσο διαδεδομένη είναι η πραγματική επίγνωση της φύσης της Κοινωνίας της Πληροφορίας και των συνεπειών της προσδοκώμενης έλευσής της. Θα πρέπει ίσως να παραδεχθεί ότι η κοινή, λίγο πολύ, πεποίθηση περί του νεωτεριστικού χαρακτήρα του δικαιώματος αυτού φαίνεται μάλλον να συγχέει το πραγματικά νέο με το απλώς άγνωστο. Από τη σκοπιά αυτή, λοιπόν, η διάταξη του πρώτου εδαφίου του της παραγράφου 2 του άρθρου 5Α δεν κατοχυρώνει κατά κυριολεξία κάποιο νέο συνταγματικό δικαίωμα, αλλά συνιστά μάλλον το νομοτεχνικό δίαυλο διοχέτευσης της κανονιστικής δύναμης του θεμελιώδους δικαιώματος του καθενός για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και συμμετοχή σε κάθε έκφανση κοινωνικότητας και στο πεδίο της Κοινωνίας της Πληροφορίας.

Υπάρχει, επίσης, και η άποψη ότι η παράγραφος 2 θα πρέπει να διαγραφεί, γιατί δεν έχει διαμορφωθεί ακόμα δικαίωμα ή αγαθό με αδιαμφισβήτητα όρια που πρέπει να αποτελεί αντικείμενο συνταγματικής εγγυήσεως. Κατά συνέπεια, είναι ενδεχόμενο η παράγραφος 2 να δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα, από όσα θα λύσει. Πράγματι, ρυθμιστική ικανότητα των κανόνων δικαίου προϋποθέτει μια κατάσταση, στην οποία οι συνιστώσες του χώρου και του χρόνου είναι σταθερές. Οι νέες τεχνολογίες προσδίδουν στο δικαίο ένα περιβάλλον λιγότερο απλό και περισσότερο ρευστό. Η φύση της επικοινωνίας, οι ιδιαιτερότητες του κυβερνοχώρου και οι επιπτώσεις που οι ιδιαιτερότητες αυτές έχουν στη θέσπιση και κυρίως στην εφαρμογή του δικαίου θέτουν επιτακτικά το ερώτημα της ισχύος και της (αν)ασφάλειας του δικαίου. Οι νέες τεχνολογικές εξελίξεις έχουν ως συνέπεια την πρόωρη γήρανση των κανόνων που επιδιώκουν τη ρύθμισή τους ή αφορούν τεχνολογικά προσδιορισμένα πεδία καθίσταται αφενός σύντομη και αφετέρου συχνά προδιαγεγραμμένη. Η εισαγωγή νέας νομοθεσίας, προσαρμοσμένης στις προδιαγραφές και απαιτήσεις των νέων τεχνολογιών δεν αίρει το πρόβλημα, καθώς η αύξουσα και διαρκής ανάγκη των τροποποιήσεων οδηγεί συχνά σε απώλεια της συνέχειας. Η αδυναμία προδιάνθεσης της τεχνολογικής της εξελίξης απολήγει σε έλλειψη προβλεψιμότητας του κανόνα δικαίου. Ταυτόχρονα, η εισαγωγή ειδικών κανόνων για τις ενδοδικτυακές επικοινωνίες και συναλλαγές ενδέχεται να οδηγεί σε «σύγκρουση» και «ανταγωνισμό» μεταξύ των κανόνων που εφαρμόζονται στο ίδιο νομικό σύστημα κι κατά τούτο να αποτελεί πηγή ανασφάλειας για το πραγματικό περιβάλλον. Η Valerie Laure Benadou επισημαίνει ότι το διαδίκτυο δεν είναι μια αρρυθμιστή περιοχή αλλά μια περιοχή με σωρεία εθνικών νομοθεσιών.

Μπορεί επίσης να θεωρηθεί ότι η παράγραφος 2 είναι κενή περιεχομένου. Δεν περιέχει κανέναν κανόνα συμπεριφοράς είτε προς την πολιτεία είτε προς οποιαδήποτε οντότητα που επεξεργάζεται, διακινεί ή παρέχει πληροφορίες. Ένας τέτοιος κανόνας πρέπει να περιληφθεί περισσότερο αν ληφθεί υπόψη ότι έχουμε μπει στην κοινωνία της γνώσης, αλλού μάλιστα μιλάμε για την κοινωνία της φαντασίας. Και τα ναυπηγιστήρια και τα σχολεία θα είναι πλέον τα δίκτυα που θα παρέχουν την πληροφόρηση και τα δίδακτρα θα είναι τα τέλη χρήσης των υποδομών. Πρέπει να προβλεφθεί διάταξη που να προβλέπει την υποχρέωση του κράτους, το καθήκον της πολιτείας να εγγυάται ένα ελάχιστο επίπεδο υπηρεσιών πρόσβασης του οποιουδήποτε πολίτη σ' αυτήν την κοινωνία. Να προβλεφθεί η δυνατότητα αυτή ειδικά για τους νέους ανθρώπους, για τους νέους πολίτες. Εάν δε δοθεί η δυνατότητα να υπάρχει η πρόσβαση- και τα κύρια μέτρα πρόσβασης είναι τα οικονομικά μέτρα, δηλαδή ακόμα και να μηδενιστούν τα τέλη χρήσης πρόσβασης στο Internet και στην πληροφόρηση για τους νέους ανθρώπους- δεν θα μπορέσει να επιτευχθεί αυτή η καινούργια κοινωνία.

Έτσι, λοιπόν, ο κ. Προκόπης Παυλόπουλος υποστήριξε ότι η διάταξη του άρθρου 5Α, παρ. 1, εδ. α' Συντάγματος είναι γενικότατη και αόριστη, μια προεξαγγελτική παράθεση που δεν προσθέτει τίποτα νομικά. Θεωρεί ότι η φράση «Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας» απλώς κενολογεί. Παρ' όλα αυτά, πρέπει να εξαρθεί η ορθότητα της διαίτησης που ώθησε τον αναθεωρητικό νομοθέτη, αφενός, στο να διαπλάσσει νομοτεχνικά τη θεσμική υποδοχή των νέων τεχνολογιών ηλεκτρονικής επικοινωνίας ως συμμετοχικού τύπου ατομικό δικαίωμα, και, αφετέρου, να το εντάξει στη χωροταξία του συνταγματικού κειμένου αμέσως μετά τις διατάξεις του άρθρου 5. Έτσι, η καθιέρωση ενός συνταγματικής περιωπής δικαιώματος συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας αναδεικνύει ανάγλυφα, ήδη στο επίπεδο της γραμματικής ερμηνείας, την εσωτερική συνάφεια του πυρήνα της κανονιστικής σημασίας της νέας ρύθμισης με αυτήν της παραγράφου 1 του άρθρου 5. Πρωτοπόρησε η Ελλάδα και συνεχίζει να πρωτοπορεί στην προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, στην προστασία του πολίτη. Και, παρά τις διαφωνίες, το δικαίωμα στην πληροφορία έρχεται ως η μεγάλη κατάκτησή της εποχής μας, η οποία συνεχώς θα έρχεται πληθωρική και θα δικαιούται ο καθένας να πληροφορείται. Και εδώ είναι ένα θέμα που αφήνεται στο νομοθέτη. Και σ' αυτόν ανήκει η ευθύνη κατά πόσον αυτήν την πληροφορία θα την καταστήσει κοινό κτήμα όλου του λαού, όχι κάποιων επιλεγμένων πολιτών ή επιλεγμένων κατηγοριών πολιτών, ή επιλεγμένων τάξεων. «Το δικαίωμα στην πληροφορία είναι θέμα που αφορά όλους τους πολίτες».

Ο όρος «κοινωνία της πληροφορίας» εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα, Απασχόληση. Οι προκλήσεις και η αντιμετώπισή τους για τη μετάβαση στον 21ο αιώνα», και αποτελούσε την απάντηση της Ευρώπης στις διακηρύξεις των ΗΠΑ για τη δημιουργία των «Information Super Highways» (υπερλεωφόρων των πληροφοριών). Η αμερικανική αντίληψη τονίζει την εξαιρετικά γρήγορη μετακίνηση της πληροφορίας, ενώ η ευρωπαϊκή αντίληψη, πιο ευρεία, περιλαμβάνει όλες τις συνέπειες της νέας βιομηχανικής επανάστασης, ιδίως τις συνέπειες της τεχνολογικής ανάπτυξης, της πληροφόρησης και των τηλεπικοινωνιών. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο όρος αναφέρεται σε μια μορφή κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, όπου η απόκτηση, επεξεργασία, διάχυση πληροφοριών οδηγεί στη δημιουργία γνώσης και στην ικανοποίηση των αναγκών ατόμων, επιχειρήσεων και κρατικών οργανισμών, παίζει δε κεντρικό ρόλο στην οικονομική και διοικητική δραστηριότητα και τη διαμόρφωση της ζωής των πολιτών.

Η δυσκολία εννοιολογικού προσδιορισμού του όρου «Κοινωνία της Πληροφορίας», λόγω της δυναμικής και διαρκώς μεταλλασσόμενης πραγματικότητας που αυτή εκφράζει, οδήγησε τις μέχρι σήμερα απόπειρες ρύθμισής της στον προσδιορισμό των σχετικών διατάξεων μέσω της οριοθέτησης όχι της έννοιας της ίδιας της Κοινωνίας της Πληροφορίας, αλλά των υπηρεσιών που παρέχονται στο πλαίσιο αυτής. Έτσι, στο σημείο 2 του άρθρου 1 της οδηγίας 98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Ιουνίου 1998 «για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών», όπως αυτό προστέθηκε με το άρθρο 1 της Οδηγίας 98/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ης Ιουλίου 1998, ως

υπηρεσία της Κοινωνίας της Πληροφορίας, ορίζεται «κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν προσωπικής επιλογής ενός αποδέκτη υπηρεσιών» . Αξίζει να σημειωθεί ότι το πρώτο κοινοτικό κείμενο από το οποίο ξεκίνησε μια πρόταση πολιτικής προσέγγισης της κοινωνίας της πληροφορίας είναι η έκθεση Bangemann της 26.5.1994 με τον τίτλο «η Ευρώπη και η κοινωνία της πληροφορίας». Με την έκθεση αυτή καλείται η Ευρωπαϊκή Ένωση να:

(α) εμπιστευθεί τους μηχανισμούς αγοράς για να μπει η Ευρώπη στην εποχή της πληροφορίας,

(β) στηρίξει την ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης ενθαρρύνοντας τις επιχειρήσεις να εισέλθουν σε νέους δυναμικούς τομείς συναλλαγών, να επεξεργαστεί ένα κατάλληλο νομικό πλαίσιο .

Ως τεχνικός όρος, η κοινωνία της πληροφορίας αναφέρεται σε ένα τεχνολογικό πεδίο που προκύπτει μέσα από το συνδυασμό του διαδικτύου, της ραδιοηλεκτρονικής και των τηλεπικοινωνιών και περιλαμβάνει, από την ίδια την τεχνική φύση της, το στοιχείο της δυναμικής εξέλιξης και της συνεχούς επεκτατικότητας. Το Σύνταγμα δεν φωτογραφίζει τη μέχρι τη στιγμή της εισαγωγής της διάταξης τεχνολογική εξέλιξη, αλλά υποδέχεται το φαινόμενο της κοινωνίας της πληροφορίας στη συνεχή του ροή. Η «Κοινωνία της Πληροφορίας» νοείται συνεπώς με το ευρύτερο, διαρκώς ανανεούμενο και εξελισσόμενο περιεχόμενο της όπως αυτό προσδιορίζεται κάθε φορά από τη σχετική τεχνολογία αιχμής .

Με το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας καθιερώνεται το δικαίωμα συμμετοχής στις λειτουργίες του Κυβερνοχώρου, του διαδικτύου (Internet) , το οποίο είναι ένα απέραντο και ολοένα επεκτεινόμενο δίκτυο πληροφορικών συστημάτων (ηλεκτρονικών υπολογιστών, βάσεων δεδομένων κλπ.) που συνδέονται και επικοινωνούν μεταξύ τους μέσω τηλεπικοινωνιακών διαύλων, ώστε να επιτρέπεται στο χρήστη του καθενός να έχει τη δυνατότητα πρόσβασης στο πληροφοριακό περιεχόμενο του κάθε άλλου . Οι δίκτυα του κυβερνοχώρου συνιστούν κάτι περισσότερο από υποδομή υπό την κλασική έννοια. Συνιστούν μέσο και πεδίο επικοινωνίας και «συναλλαγής». Πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο περιβάλλον επικοινωνίας, στο οποίο κάθε άτομο είναι δυνατό να επικοινωνήσει με κάθε άτομο μέσω του διεθνούς δικτύου διασυνδεδεμένων υπολογιστών, εκατομμύρια άνθρωποι μπορούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους στον κυβερνοχώρο και να έχουν πρόσβαση σε τεράστιο όγκο πληροφοριών σε / από ολόκληρο τον κόσμο .Υπάρχουν πολλές κατηγορίες συμμετεχόντων στην επικοινωνία στον κυβερνοχώρο, η φυσική παρουσία και εγκατάσταση των οποίων δεν αποτελεί κατ' αρχην εμπόδιο για την παροχή και, αντίστοιχα, τη «απόλαυση» των υπηρεσιών που παρέχονται: (πρόκειται για) φορείς εκμετάλλευσης τηλεπικοινωνιών, φορείς παροχής υπηρεσιών πρόσβασης στο διαδίκτυο, φορείς παροχής υπηρεσιών διαδικτύου, φορείς παροχής περιεχομένου, χρήστες. Στενά συνδεδεμένο με την αριθμητική διάσταση, καθώς και την (άυλη) φύση του κυβερνοχώρου, είναι, επίσης, το χαρακτηριστικό της αδιαφάνειας ως προς την ταυτότητα αυτών που παρέχουν ή υπηρεσίες διαδικτύου ή υπηρεσίες μέσω διαδικτύου ή κάνουν χρήση αυτών των υπηρεσιών.

Οι πληροφοριακές υπηρεσίες (διαχείριση, διάθεση, αναζήτηση και ανάκτηση πληροφορίας) που προσφέρονται μέσω του Internet έχουν μεγάλη σπουδαιότητα γιατί, χάρη στις υπηρεσίες αυτές, η πληροφορία προσφέρεται δια του Internet σε «πολυμεσική» μορφή (multimedia). Τα multimedia συγκεντρώνουν τρία χαρακτηριστικά:

(α). Το τελικό προϊόν συνδυάζει δύο ή τρία διαφορετικά είδη έργων, όπως εικόνες, κείμενο, ήχο, (β).

Αποθηκεύεται και διαδίδεται σε ψηφιακή μορφή, (γ). διακρίνεται από το στοιχείο της διαδραστικότητας, δηλαδή ο χρήστης μπορεί να παρεμβαίνει στο έργο και να το μεταβάλλει .

Η μεταβίβαση των πληροφοριών δεν γίνεται πλέον με τη βοήθεια ενός τεχνικού διαύλου, αλλά με την ηλεκτρονική επεξεργασία πληροφοριών από ένα τεχνολογικό σύστημα, που η «νοημοσύνη» του κατανέμεται με εξαιρετικά διαφορετικό τρόπο σε όλο το δίκτυο .Η ιδιαίτερη σημασία έγκειται όχι μόνο στο γεγονός ότι μέσω αυτού μεταδίδονται πληροφορίες, αλλά στο γεγονός ότι μπορεί να λειτουργήσει συγχρόνως ως μέσο «εκπομπής» και ως μέσο «επικοινωνίας» και, σε αντίθεση με τα παραδοσιακά μέσα, το Internet παρέχει ποικιλία τρόπων επικοινωνίας, δηλαδή επικοινωνίας «ενός με έναν», «ενός με πολλούς», «πολλών με πολλούς», ενώ, συγχρόνως, ο χρήστης του μπορεί να αλλάξει διαδοχικά ρόλο, δηλαδή να «ακούει» ή να «ομιλεί» και έτσι, σε κάθε στιγμή να μεταβάλλεται από «αποδέκτη» της πληροφορίας σε «προμηθευτή», είτε με δική του πρωτοβουλία, είτε δια της μεθόδου της εκ νέου αποστολής της πληροφορίας από έναν τρίτο .

Το-σχετικά πρόσφατο- «άνοιγμα» του διαδικτύου σε οικονομικές δραστηριότητες διέυρνε αξιολογεία τα περιεχόμενα των συμμετεχόντων και των χρηστών, διαφοροποίησε τις χρήσεις και τα περιεχόμενα. Οι χρήστες του γίνονται περισσότεροι, πιο ετερογενείς και λιγότερο ειδικοί. Το διαδίκτυο τους ενδιαφέρει λιγότερο ως έννοια και «χώρος» και περισσότερο ως υποδομή. Οι επιχειρηματίες του δικτύου απέχουν πολύ από την πανεπιστημιακή και «κοινωνική» κουλοτούρα των πονιέρων του διαδικτύου. Το διαδίκτυο άρχισε πραγματικά να λειτουργεί ως ένα forum υπό την έννοια της αρχικής και κυριολεκτικής σημασίας της λέξης, δηλαδή της ελεύθερης ανταλλαγής απόψεων. Όσο όμως χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο για μορφές επιχειρηματικής δραστηριότητας, καθίσταται προφανές ότι συντελείται μια μεταλλαγή της φύσης του, από «αγορά» γίνεται «παζάρι». Ταυτόχρονα, το διαδίκτυο αποτελεί την αντανάκλαση της παθολογίας και της παραβατικότητας στη σύγχρονη κοινωνία: από την παραπλάνηση του καταναλωτή, την επιθετική διαφήμιση έως τη συκοφαντική δυσφήμιση και την ψηφιακή απάτη, το εμπόριο ναρκωτικών και τη πορνογραφία κλπ .

(ii). Άρθρο 5Α παράγραφος 2 εδάφιο β' Σύνταγματος.

Το novum που προσθέτει η παράγραφος 2 του άρθρου 5Α αναφέρεται κατά βάση και κατεξοχήν στο δικαίωμα συμμετοχής στο τεχνολογικό πλαίσιο της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Η συμμετοχή αυτή αναλύεται μάλιστα, κατ' αρχάς, στην πρόσβαση στις ηλεκτρονικά διακινούμενες πληροφορίες, δηλαδή στην παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοσή τους, όπως προκύπτει από τη διατύπωση του εδαφίου β', που οργανώνει την αντίστοιχη υποχρέωση του κράτους.

Το εδάφιο β' της παραγράφου 2 του άρθρου 5Α προσδίδει στη συμμετοχική όψη του δικαιώματος και την αναγκαία διάσταση του κοινωνικού δικαιώματος. Είναι φανερό ότι αυτό το νέο άρθρο του Συντάγματος συνιστά μια απόπειρα αποτύπωσης και εξειδίκευσης της αρχής της ισότητας, του δικαιώματος ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής, καθώς και του δικαιώματος πληροφόρησης . Ο συνταγματικός νομοθέτης αποσαφήνισε, με τη ρητή κατοχύρωση του δικαιώματος συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας και των αντίστοιχων κρατικών υποχρεώσεων, ότι προκρίνει το Ευρωπαϊκό πρότυπο οργάνωσης της κοινωνίας της πληροφορίας, σύμφωνα με το οποίο το κράτος δεν καταλείπει στην ιδιωτική πρωτοβουλία τη διαμόρφωση των όρων και την κατανομή των δυνατοτήτων πρόσβασης στις ηλεκτρονικά διακινούμενες πληροφορίες, αλλά δεσμεύεται για την ισότιμη εξάπλωση του εν λόγω αγαθού.

Υπό αυτό το πρίσμα, απαιτείται η οργάνωση μιας ομόλογης κρατικής παροχής καθώς και μιας ομόλογης κρατικής αποχής από άμεσα ή έμμεσα περιοριστικές ενέργειες . Η παράγραφος 2 του άρθρου 5Α Συντ. καθιερώνει ένα δικαίωμα συμμετοχής στις λειτουργίες ιδίως του κυβερνοχώρου , με περιεχόμενο, όχι μόνο αρνητικό, αλλά και θετικό. Το κράτος υποχρεούται όχι μόνο να ανέχεται, αλλά και να διευκολύνει, με τη λήψη κατάλληλων μέτρων (εισαγωγή της πληροφορικής στο εκπαιδευτικό σύστημα, καθιέρωση ευνοϊκών φορολογικών ρυθμίσεων για την ευρύτερη διάδοσή της κ.ά., με στόχο να αποτραπεί ο διαφαινόμενος κίνδυνος κοινωνικού αποκλεισμού όσων στερούνται τις απαραίτητες γνώσεις και / ή τις οικονομικές δυνατότητες για τη συμμετοχή τους στην «Κοινωνία της Πληροφορίας»), την πρόσβαση στις ηλεκτρονικά διακινούμενες πληροφορίες και την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοσή τους . Ακόμη, η ρητή συνταγματική καθιέρωση της υποχρέωσης του κράτους για διευκόλυνση της πρόσβασης στις ηλεκτρονικά διακινούμενες πληροφορίες σημαίνει ότι επιβάλλεται περαιτέρω η άρση των τυχόν προερχόμενων από ιδιώτες κωλυμάτων στην πρόσβαση αυτή (π.χ. υπερβολική κοστολόγηση των σχετικών υπηρεσιών) .

Η πιο κρίσιμη όψη της κρατικής υποχρέωσης αφορά στο κόστος πρόσβασης στην κοινωνία της πληροφορίας, όχι μόνον όταν αυτό ορίζεται ευθέως με κρατική πράξη (πράγμα που τώρα δεν συμβαίνει), αλλά και όταν εξαρτάται από σχετικές συμβάσεις παραχώρησης που συνάπτεται ή άδειες παραχώρησης που χορηγεί το κράτος σε ιδιώτες για την άσκηση συναφών δραστηριοτήτων . Σε διεθνές επίπεδο το 1996 υπογράφεται η συμφωνία ΙΤΑ (Information Technology Agreement) για κατάργηση των δασμών στα προϊόντα της τεχνολογίας της πληροφορικής και το 1997 συνάπτεται συμφωνία για την πρόσβαση στις αγορές τηλεπικοινωνιών με την ρήτρα του μάλλον ευνοούμενου κράτους . Ας μην ξεχνάμε, άλλωστε, ότι αυτό το νεωτερικό δικαίωμα τριτενεργεί . Συνεπώς, το υπερβολικό κόστος πρόσβασης μπορεί να καταστεί εκ του πλαισίου προσβολή του δικαιώματος, που πρέπει να αρθεί και με την παρέμβαση των αρμοδίων (διοικητικών, νομοθετικών και εντέλει δικαστικών) οργάνων του κράτους.

Συμπερασματικά, όπως αποκαλύπτει η αναφορά του εδαφίου β' στις υποχρεώσεις του κράτους, το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας δεν απορρέει απλώς κάποια ή κάποιες επί μέρους αξιώσεις, λ.χ. για την αποφυγή αδικαιολόγητων παρεμβάσεων στη συνδεόμενη με εύλογες προσδοκίες εμπιστευτικότητας ηλεκτρονική εξ αποστάσεως επικοινωνία ή την άρση τυχόν εμποδίων που παρεμβάλλουν τρίτοι στην επικοινωνία αυτή. Πρόκειται, αντίθετα, για μια αξίωση του καθενός καθ' όλων των κρατικών οργάνων, για την απονομή ή αναγνώριση σε αυτόν των επιμέρους δικαιωμάτων, εξουσιών και ευχεριών, που είναι αναγκαίες για την ενεργό και ισότιμη συμμετοχή του στο νέο πεδίο κοινωνικότητας, που έχει πλέον διανοίξει η αλματώδης εξέλιξη των τεχνολογιών της ηλεκτρονικής επικοινωνίας . Κατά συνέπεια, το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας δεν αποκλείεται να αποτελέσει αντικείμενο ακόμη και αγωγίμων αξιώσεων έναντι του κράτους .

Μπορεί με το εδάφιο β' να εισάγεται ρητά η υποχρέωση του κράτους να διευκολύνει την πρόσβαση στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοσή τους, τηρουμένων, όμως πάντοτε των εγγυήσεων 9, 9Α και 19, δηλαδή της προστασίας του ιδιωτικού βίου, των προσωπικών δεδομένων, του απορρήτου των επικοινωνιών και γενικά των ανταποκρίσεων.

Το δικαίωμα να μετέχει κανείς σε ένα παγκόσμια ανοιχτό σύστημα ανταλλαγής ηλεκτρονικά διακινούμενων πληροφοριών έχει και κινδύνους, οι οποίοι συνδέονται ακριβώς με το απόρρητο των τηλεπικοινωνιών και με την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Αυτό προβλέπεται ρητά στη διάταξη του α. 5Α, παρ. 2 Συντ., η οποία έχει βεβαίως ρηματικό, διακηρυχτικό χαρακτήρα, αλλά μπορεί πολύ σύντομα, σε χρόνο πολύ κοντινό να αποκτήσει μεγάλες πρακτικές επιπτώσεις . Είναι προφανές ότι και τα κατεξοχήν αμυντικά δικαιώματα των άρθρων 9, 9Α και 19 τριτενεργούν, άρα η ελεύθερη πρόσβαση στις διακινούμενες ηλεκτρονικά πληροφορίες σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να παραβιάζει ευθέως ή εκ του πλαισίου αυτά τα δικαιώματα τρίτων.

Ο κυβερνοχώρος δεν είναι ένα πεδίο αποκομμένο από την απτή πραγματικότητα και τα ζητήματα που αντιμετωπίζει και αντιμετωπίζει το δικαίω. Ως επί το πλείστον στον κυβερνοχώρο και στο διαδικτυο προκύπτουν τα ίδια προβλήματα, με διαφορετική, ωστόσο, έκταση και ένταση, ώστε να μπορούμε να αναφερόμαστε σε ποιοτικές διαφορές: οι εφαρμογές της κοινωνίας της πληροφορίας μεγεθύνουν, επεκτείνουν και προσδίδουν άλλη διάσταση σε κινδύνους, αντιθέσεις και συγκρούσεις δικαιωμάτων και συμφερόντων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα όξυνσης των προβλημάτων και των κινδύνων και, συνακόλουθα, άμβλυνσης της δυνατότητας πρόληψης και καταστολής κινδύνων αποτελούν: α) η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και β) η προστασία της ιδιωτικότητας στον κυβερνοχώρο .

Οι νέες τεχνολογίες οδήγησαν στη δημιουργία προϊόντων που αποτελούν πλέον καθαυτό αντικείμενο προστασίας είτε ως πνευματικά δημιουργήματα είτε ως ειδική κατηγορία άυλων αγαθών. Τέτοια προϊόντα είναι τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι βάσεις δεδομένων, τα προϊόντα ημιαγωγών. Ωστόσο, τόσο η σύγκλιση των τεχνολογιών πληροφορικής, τηλεπικοινωνιών και μέσων ενημέρωσης όσο και οι δυνατότητες που προσφέρονται στον κυβερνοχώρο θέτουν υπό αμφισβήτηση την προστατευτική εμβέλεια των θεσμών της πνευματικής ιδιοκτησίας και διαβρώνουν τους ακρογωνιαίους λίθους του παλαιού δικαίου: η ατομικότητα και η ιδιαιτερότητα των έργων λόγου και τέχνης δεν αποτελούν πλέον το επίκεντρο του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ στο ψηφιακό περιβάλλον αίρεται η-πρωταρχικής σημασίας για την εφαρμογή του δικαιου-διάκριση ανάμεσα σε πρωτότυπο και αντίγραφο . Η έννοια του εγγράφου και του πρωτοτύπου παύει από τη στιγμή που δεν υπάρχει τρόπος να ξεχωρίσει κανείς το αντίγραφο από το πρωτότυπο λόγω της ψηφιακής φύσης και των δύο, η οποία συνεπάγεται τέλεια ομοιότητα. Επιπλέον, ο αριθμός των αντιγράφων που μπορεί να γίνουν είναι άπειρα και η ταχύτητα παραγωγής τους μειώνεται με γεωμετρική πρόοδο, αντίστοιχη της αύξησης της υπολογιστικής ισχύος των μικροεπεξεργαστών. Τέλος, η έννοια του φυσικού χώρου εκμηδενίζεται, αφού οι αποστάσεις και ο χρόνος δεν παίζουν ρόλο. Ο κυβερνοχώρος, με τον ίδιο τρόπο που εξυπηρετεί τις ηλεκτρονικές συναλλαγές και τα ηλεκτρονικά δίκτυα διανομής διευκολύνει και την πειρατεία . Υπάρχει, όμως, και μια εμφανής αντίθεση ή αντίφαση. Η πνευματική ιδιοκτησία επιζητεί προστασία, μονοπώλιο της δημιουργίας, επιλεκτική διάδοση, στοιχεία δηλαδή της ιδιοκτησίας, ενώ η κοινωνία της πληροφορίας, από τη φύση της, επιζητεί ελευθερία μετακίνησης της πληροφορίας. Μπορούμε να επικεντρωθούμε σε δύο θέματα: πρώτα η «ανοιχτή πόρτα» της πνευματικής δημιουργίας στον ψηφιακό «κλέφτη» και δεύτερον, η αναζήτηση ισορροπίας μεταξύ προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και της ελευθερίας μετακίνησης της πληροφορίας που υπαγορεύεται από την κοινωνία της, ή πιο απλά, η αμφισβήτηση της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση που εξέτασε πρόσφατα η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (Απόφαση αρ. 19/2002) που αφορούσε την αποστολή ηλεκτρονικών μηνυμάτων με περιεχόμενο μέρος μιας διαδικτυακής εφημερίδας. Ένα από τα κύρια ζητήματα που απασχόλησαν την Αρχή αφορούσε τον εν προκειμένω προσδιορισμό του διαδικτύου ως πεδίου δημόσιας επικοινωνίας, όπου τίθεται θέμα ελευθερίας της

έκφρασης και εφαρμογής των κανόνων περί τύπου ή / και ως πεδίου ιδιωτικής επικοινωνίας, όπου πρέπει να βρίσκουν πρωταρχικά εφαρμογή οι ειδικοί κανόνες για την προστασία προσωπικών δεδομένων στον τομέα των τηλεπικοινωνιών . Η κοινωνία της πληροφορίας διαμορφώνει, καλλιεργεί και ενισχύει την αντίληψη ότι η πληροφορία είναι δημόσιο αγαθό, το οποίο- εφόσον είναι τεχνικά δυνατό- πρέπει να διακινείται ελεύθερα. Το «μονοπώλιο» της δημιουργίας και η επιλεκτική διάδοση βρίσκονται σε-εμφανή κατά πολλούς- αντίφαση προς τη φύση της κοινωνίας της πληροφορίας που βασίζεται στην ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία και στην ελεύθερη ανταλλαγή αυτής: Ταυτόχρονα, αυτή ακριβώς η δυνατότητα ευρείας διάδοσης και εκμετάλλευσης εγείρει ζητήματα που-κατά παράδοση-έμεναν έξω από το πεδίο της πνευματικής ιδιοκτησίας, όπως τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημόσιου τομέα .

Το πρόβλημα της σχέσης πνευματικής ιδιοκτησίας και κοινωνίας της πληροφορίας δεν είναι παρά και αυτό νεογνό της παγκοσμιοποίησης, την οποία ο David Elkins χαρακτήρισε ως τη διαδικασία μέσω της οποίας οι λαοί συνεχώς συνειδητοποιούν τις διαφορές τους σε πολιτιστικό επίπεδο, τρόπο ζωής, επίπεδο ζωής. Η ιδέα αυτή προϋποθέτει ότι υπάρχει ή τεκμαίρεται ότι υπάρχει μια σφαίρα μη ιδιωτική-δημόσια-, στην οποία ορθολογικά άτομα μπορούν να έχουν πρόσβαση και να ανταλλάσσουν πληροφορίες και ιδέες, να αναπτύξουν ουσιαστικό διάλογο. Πρόκειται για ένα «τεκμήριο» αποδεκτό πολιτιστικά, που δύσκολα εισέρχεται όμως στο νομικό σύστημα.

Ο κυβερνοχώρος, οι δομές επικοινωνίας που αναπαράγει και οι λειτουργίες που εξυπηρετεί έχουν κρίσιμες επιπτώσεις και ως προς την προστασία της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων των χρηστών / πλοηγών των δικτύων. Οι τεχνικές δυνατότητες του «δικτύου των δικτύων» καθιστούν την παραβίαση βασικών επιταγών, όπως της απαγόρευσης διαβίβασης δεδομένων σε χώρες χωρίς ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας, προκλητικά εύκολη από τεχνολογική άποψη. Οι δυνατότητες που προσφέρει ο κυβερνοχώρος ασκούν μια βαθιά επίδραση στις αντιλήψεις και στην αντίστοιχη πρακτική σε σχέση με την πρόσβαση, τη διάδοση, την ανταλλαγή και την κυκλοφορία της πληροφορίας εν γένει και της προσωπικής πληροφορίας ειδικότερα. Η πίεση για διάθεση αλλά και «εκποίηση» δημόσιων πληροφοριών από το κράτος βγαίνει αύξουσα και καρποφόρα. Το διαδίκτυο ευνοεί τη δημιουργία νέων βάσεων δεδομένων που συνδυάζουν πληροφορίες του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα και με τον τρόπο αυτό πολλαπλασιάζουν σημαντικά τις δυνατότητες χρήσης (και κατάχρησης) των προσωπικών δεδομένων.

Όπως σε κάθε κρίσιμο σημείο όπου διακυβεύονται συμφέροντα μεζονος σημασίας, έτσι και εδώ, ο νόμος καλείται να σταθμίσει τα συγκρουόμενα συμφέροντα και να δώσει την προσφορότερη λύση, ανάλογα με το μέγεθος της προσβολής και την αξία του προσβαλλόμενου συμφέροντος, τηρώντας τις αρχές της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας. Η παρέμβαση του νομοθέτη ως προς τη ρύθμιση των ζητημάτων της κοινωνίας της πληροφορίας γίνεται αντιληπτή ως αποσπασματική: στο δημόσιο λόγο κυβερνητικών και διακυβερνητικών οργανισμών επισημαίνονται συγκεκριμένα προβλήματα του κυβερνοχώρου που χρήζουν ειδικής αντιμετώπισης: το έγκλημα στον κυβερνοχώρο, η προστασία των ανηλίκων, η πνευματική ιδιοκτησία, η προστασία του καταναλωτή, η προστασία των προσωπικών δεδομένων . Η αποσπασματικότητα είναι φυσιολογική απόρροια των δυσχερειών που παρουσιάζουν οι προσπάθειες καθολικότερης ρύθμισης.

Αν, από την άλλη πλευρά, κάποιος επιδιώξει να εκμεταλλευτεί όλα τα εργαλεία που του δίνει ή θα του δώσει σε λίγο χρόνο ο νόμος για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, βρισκόμαστε στην εξής παράδοξη κατάσταση: ο έλεγχος της διακίνησης των πληροφοριών μέσω του INTERNET θα είναι σύντομα πρακτικά αδύνατος, λόγω της άναρχης φύσης του συστήματος πάνω στο οποίο βασίζεται η δομή του διαδικτύου.

Κυρίως, όμως, θα θίγει πολύ ευαίσθητα σημεία, όπως το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα, την προστασία των προσωπικών δεδομένων, της επικοινωνίας και των προσωπικών προτιμήσεων του καθενός μας κάθε φορά που έχουμε πρόσβαση στο διαδίκτυο . Από τις απαρχές του, το διαδίκτυο διατηρεί μια αποκεντρωμένη αρχιτεκτονική. Οι πρώτοι πλοηγοί είχαν αναπτύξει μια φιλοσοφία κυβερνοχώρου, ελεύθερου και κυρίαρχου- και ταυτόχρονα «άναρχου» . Το διαδίκτυο είναι, εκτός από ένα νέο πεδίο της ανθρώπινης έκφρασης, ένα διεθνές πεδίο που υπερβαίνει τα σύνορα, ένα πεδίο, όμως, αποκεντρωμένο που κανένας φορέας παροχής υπηρεσιών και κανένα κράτος δεν μπορεί να ελέγξει εντελώς, ένα πεδίο ετερογενές όπου ο καθένας μπορεί να δράσει, να εκφραστεί ή να εργαστεί. Ο αποκεντρωμένος και άναρχος χαρακτήρας του είχε-τουλάχιστον στις πρώτες φάσεις της ανάπτυξής και διάδοσής του-ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της αντίληψης μεταξύ των χρηστών του ότι κάθε έξωθεν επέμβαση συνιστά μια αποδεκτή λογοκρισία .

Το πολύ ενδιαφέρον είναι ο ρόλος της ίδιας της τεχνολογίας και των τελικών χρηστών για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Λόγω της αυξημένης εισβολής που δέχεται το δικαίωμα της ιδιωτικότητας από τη δυνατότητα συλλογής πληροφοριών, τη δικτύωση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και την επεξεργαστική ισχύ τους, η ίδια η τεχνολογία βρίσκει μεθόδους για την προστασία του. Η κρυπτογραφία και η στεγανογραφία είναι οι λύσεις που η τεχνολογία προτείνει καθιστώντας απρόσβλητη την επικοινωνία μας μέσω του διαδικτύου, ακόμα και αν η επικοινωνία μας έχει παράνομο περιεχόμενο. Ακριβώς εξαιτίας αυτού του ρόλου της τεχνολογίας, ο ίδιος ο χρήστης αποκτά μια ισχύ που ποτέ δεν είχε μέχρι τώρα στα προηγούμενα ανθρώπινα δίκτυα (π.χ. τηλεφωνικά δίκτυα). Ο χρήστης δεν είναι απλά μέρος του δικτύου το οποίο κεντρικά ελέγχεται από δημοσίους υπαλλήλους. Είναι συνυπεύθυνος για την καλή λειτουργία του και κυρίως για την ασφάλειά του και για το υλικό που διακινείται μέσα από αυτό (η αμοιβαία συμμετοχή στη διακίνηση αποτέλεσε την πρωτοποριακή βάση του INTERNET). Σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στο παρελθόν η ευθύνη για την ασφάλεια, την αστυνόμευση και την καλή λειτουργία του δικτύου μεταβιβάζεται στην περιφέρεια και όχι στο κέντρο, πράγμα που επιβεβαιώνει την ανάγκη για αλλαγή νοοτροπίας του μέσου χρήστη και επιβάλλει την εκπαίδευσή του στη νέα πραγματικότητα.

Συνεπώς, με το εδάφιο β' της παραγράφου 2 του άρθρου 5Α, διαμορφώνεται σταδιακά μια νέα γενιά δικαιωμάτων με αφετηρία και σημείο αναφοράς την πληροφορία. Τα δικαιώματα αυτά θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν σε δυο γενικές κατηγορίες:

α) στα δικαιώματα πρόσβασης στα τεχνολογικά μέσα και στην πληροφορία. (και αντίστοιχα το δικαίωμα στην επικοινωνιακή συμμετοχή) και
β) τα δικαιώματα προστασίας της πληροφορίας .

Αυτή η τρίτη (και κατ' άλλους τέταρτη) γενιά δικαιωμάτων καθιστά δυνατή και, ταυτόχρονα, οριοθετεί τη δράση και συμμετοχή ατόμων και πολιτών σε μια κοινωνία και σε ένα κράτος που βασίζονται όλο και περισσότερο στην πληροφορία . Δεν προτείνονται όμως δικαιώματα, αρχές και αξίες διαφορετικές από αυτές που κυριαρχούν ή εκφράζονται στη νεωτερικότητα Εξάλλου, και η υπό διαμόρφωση τρίτη γενιά δικαιωμάτων αναφέρεται, σε τελευταία ανάλυση, στις κατευθυντήριες αρχές και τα πρωταρχικά δικαιώματα της σύγχρονης ευρωπαϊκής συνταγματικής δικαιοταξίας, όπως η αξία του ανθρώπου, η ισότητα, η ελευθερία ανάπτυξης της

προσωπικότητας και συμμετοχής .

4. ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Το Σύνταγμα οργανώνει το κράτος ως τη σύνθετη και μεγάλη κοινωνική σχέση, ως συμπύκνωση του συσχετισμού των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων. Το Σύνταγμα, υπό την έννοια αυτή, οργανώνει το κράτος και, οργανώνοντας το κράτος, οργανώνει, κατά βάση, τη σχέση του κράτους με την κοινωνία των πολιτών και εγγυάται. Γιατί, φυσικά, οι δυο βασικές λειτουργίες του Συντάγματος, η οργανωτική και η εγγυητική του λειτουργία, είναι αδιαίρετες. Συνεπώς, το Σύνταγμα οργανώνει και εγγυάται, θωρακίζοντας τον πολίτη με δικαιώματα και θεσμικές εγγυήσεις που καθιστούν αποτελεσματικότερη στην πράξη την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών. Μπροστά, λοιπόν, στον 21ο αιώνα, η αναθεώρηση του Καταστατικού Χάρτη της Ελλάδας στον τομέα των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων ήταν αναγκαία προκειμένου οι πολίτες να εξοπλιστούν ρητώς με νέα δικαιώματα προς επίτευξη μεγαλύτερης προστασίας τους. Έτσι, η ελληνική κοινωνία γίνεται μια κοινωνία ασφάλειας, μια κοινωνία μη αποκλεισμού με ένα Σύνταγμα που ενισχύει τον κοινωνικό του χαρακτήρα. Και είναι σημαντικό το γεγονός πως τα κόμματα συμφώνησαν σε όλα τα βήματα που οδήγησαν σταδιακά στις νέες, αναθεωρημένες διατάξεις του Συντάγματος. Μια από τις νέες διατάξεις είναι και το άρθρο 5Α, του οποίου η θέσπιση υπαγορεύτηκε από τις τεχνολογικές εξελίξεις στον τομέα της πληροφόρησης. Το νέο άρθρο 5Α του Συντάγματος καθιερώνει ένα γενικότερο δικαίωμα στην πληροφόρηση (παρ. 1), καθώς και το ειδικότερο δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας, υπονοώντας την ηλεκτρονική διακίνηση πληροφοριών (παρ. 2). Δεν πρόκειται πάντως κατά κυριολεξία για «νέα» δικαιώματα, αφού η ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφόρηση αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δρώμενα και άρα, εύρισκε έρεισμα, πριν από την αναθεώρηση, σε άλλες συνταγματικές, ευρωπαϊκές και διεθνείς διατάξεις. Πλέον, με το άρθρο 5Α, το κράτος υποχρεούται όχι μόνο να ανέχεται, αλλά και να διευκολύνει, με τη λήψη των κατάλληλων μέτρων, την πρόσβαση στις ηλεκτρονικά διακινούμενες πληροφορίες, καθώς και την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοσή τους. Άλλωστε, τα δικαιώματα του άρθρου 5Α πρέπει να θεωρηθούν ότι ισχύουν και έναντι των ιδιωτών, αφού και η διατύπωσή τους (τόσο της παρ. 1 όσο και της παρ. 2) είναι απόλυτη, μη περιοριζόμενη στην κρατική εξουσία ως αποδέκτη τους, αλλά και οι κίνδυνοι γι' αυτά μπορούν να προέρχονται από αλλού (π.χ. ιδιωτικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, επιχειρήσεις πληροφορικής κ.α.).

5. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το δικαίωμα στην πληροφόρηση και το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, όπως και τα άλλα νέα δικαιώματα που καθιερώνονται με την αναθεώρηση του Συντάγματος, έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τη μέριμνα για τη διαφύλαξη της προσωπικής αυτονομίας σε συνθήκες ανάπτυξης και οικονομικής αξιοποίησης της τεχνολογίας. Δεν εξασφαλίζουν τόσο την αυτονομία του ατόμου από την απειλή της κρατικής εξουσίας όσο από την απειλή ποικίλων μορφών ιδιωτικών εξουσιών. Τα νέα δικαιώματα δε διευρύνουν την κανονιστική εμβέλεια του Συντάγματος, αλλά λειτουργούν στο πεδίο ενίσχυσης της αποτελεσματικότητάς του, καθιερώνουν επιπλέον εγγυήσεις ασφάλειας δικαίου, καθώς αποτελούν ρητές υπομνήσεις ότι αναγνωρίζονται ήδη υπαρκτά δικαιώματα, τα οποία διαφορετικά θα έπρεπε να συναχθούν ερμηνευτικά. Τα νέα δικαιώματα αποτελούν μόνο ενδεικτικές εκφράσεις του κράτους δικαίου και σε καμία περίπτωση δε θέτουν σε κίνδυνο το κανονιστικό εύρος των παλαιών συνταγματικών διατάξεων, αφού δεν εμποδίζουν το δικαστή ή όποιον άλλο ερμηνευτή να συνάγουν, εκτός από αυτά, και άλλα δικαιώματα. Νέα και παλαιότερα δικαιώματα λειτουργούν συμπληρωματικά με γνώμονα όχι τη δημιουργία αυτοτελών πεδίων προστασίας, αλλά την emphaticή επισήμανση και ανάδειξη νέων εκφράσεων των παλαιότερων δικαιωμάτων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ

The right to information and the right to participate in the information society, as well as the other new rights which are being established through the revision of the Constitution, have as a common characteristic the concern for the protection of personal autonomy in case of development and economic exploitation of technology. They don't secure the autonomy of the individual from the threat of state power as much as from the threat of various forms of private power. The new rights do not broaden the legislative range of the Constitution, but rather serve to support its effectiveness, establish additional guarantees of legal security as they constitute explicit reminders that already existing rights are recognized, which otherwise would only be presumed through interpretation. The new rights simply constitute exemplary phrases of the rule of law and in no case endanger the legislative range of the old constitutional provisions, as they do not prevent the judge or any other interpreter to extract further rights in addition to these. New rights and older rights function complimentary, not for the purpose of self supporting fields of security but rather the strong declaration and demonstration of new expressions of older rights.

6. ΛΗΜΜΑΤΑ

1. Ατομικά δικαιώματα
2. Κοινωνικό κράτους δικαίου
3. Αναθεώρηση του Συντάγματος
4. Ζ' Αναθεωρητική Βουλή
5. Δικαίωμα στην πληροφόρηση
6. Δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας
7. Πληροφορία
8. Πλουραλιστική πληροφόρηση
9. Περιορισμοί του δικαιώματος
10. Αρχή της αναλογικότητας
11. Εθνική ασφάλεια
12. Προστασία των δικαιωμάτων ή συμφερόντων τρίτων
13. Συμμετοχικό δικαίωμα
14. Κοινωνία της πληροφορίας
15. Υπερλεωφόροι των πληροφοριών

16. Ίντερνετ-διαδίκτυο-κυβερνοχώρος
17. Ηλεκτρονικά διακινούμενες πληροφορίες
18. Προστασία προσωπικών δεδομένων
19. Πνευματική ιδιοκτησία

ΛΗΜΜΑΤΑ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ

1. Individual rights
2. Just society
3. Amendment of the Constitution
4. 7th Revisory Parliament
5. The right to be informed
6. Right of participation in the information society
7. Information/data
8. Pluralistic access to information
9. Limitations of the right
10. Principle of proportionality
11. National security
12. Protection of third party rights or interests
13. Participatory right
14. Information society
15. Informational super highways
16. Web
17. Electronically transmitted data
18. Protection of personal information
19. Intellectual property

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αναγνωστοπούλου Δέσποινας, Προβλήματα δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας από τη χρήση πολυμέσων στην Κοινωνία των Πληροφοριών, ΕΕΕυρΔ 1996
2. Ανθόπουλου Χαράλαμπου, Η αυτορρύθμιση των μέσων πληροφόρησης. Γενικές όψεις, ΤοΣ 1999.
3. Ανθόπουλου Χαράλαμπου, Νέες διαστάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001.
4. Βασιλόγιαννη Φ., Συνταγματολογικές χρήσεις του επιχειρήματος της βεβαιότητας και της ασφάλειας δικαίου, διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1996.
5. Βενιζέλου Ευάγγελου Β. , Η ραδιοηλεκτρονική έκρηξη. Συνταγματικά πλαίσια και νομοθετικές επιλογές, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1989.
6. Βενιζέλου Ευάγγελου Β. , Πρακτικά της Βουλής, συνεδρίαση της 24ης Ιανουαρίου 2001.
7. Βενιζέλου Ευάγγελου Β., Το Αναθεωρητικό Κεκτημένο: Το Συνταγματικό φαινόμενο στον 21ο αιώνα και η εισφορά της αναθεώρησης του 2001, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.
8. Βιδάλη Τ., Η αναθεώρηση του Συντάγματος ως αίτημα της ασφάλειας του δικαίου: η κατοχύρωση «νέων»δικαιωμάτων, στον τόμο: Γ. Σωτηρέλη / Α. Παπακωνσταντίνου (επιμ.), Η δυναμική της δημοκρατίας στη δεκαετία του '90, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1999.
9. Βιδάλη Τ., Νέα δικαιώματα στην πρόταση για την αναθεώρηση του Συντάγματος, στο: Γ. Παπαδημητρίου (επιμ.), Αναθεώρηση του Συντάγματος και εκσυγχρονισμός των θεσμών, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.
10. Βιδάλη Τ., Νέα δικαιώματα στο Σύνταγμα: ένας απολογισμός, στον τόμο: Δ. Τσάτσου / Ευ. Βενιζέλου / Ξ. Κοντιάδη (επιμ.), Το νέο Σύνταγμα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001.
11. Βιδάλη Τ., Τάκη Α., Το νέο status του πολίτη στην Κοινωνία της Πληροφορίας, σε Δ. Χαραλαμπίδη, Τ. Βιδάλη, Ε. Κανελλόπουλου, Κ. Παπανικολάου, Χρ. Πραπίδη, Δ. Στεφάνου, Α. Τάκη, Τηλεπικοινωνίες στην Κοινωνία της Πληροφορίας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003.
12. Βουτσάκη Β., Η αρχή του κράτους δικαίου και οι νέες διατάξεις περί ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, ΝοΒ 2002.

13. Benadou Valerie, Should there be a minimum harmonization of the law? , Internet Law European and International approaches, Paris 2001, <http://droit-internet-2001-univ.paris1.fr/>.
14. Γάκη Μπεατρίς, Το ελληνικό δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας στις λεωφόρους της κοινωνίας της πληροφορίας, ΕΕΕυρΔ 2003.
15. Γέροντα Α., Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.
16. Γεωργόπουλου Κωνσταντίνου Λ., Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.
17. Δαγτόγλου Πρόδρομου Δ., Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991.
18. Δαγτόγλου Πρόδρομου Δ., Συνταγματικό Δίκαιο: ατομικά δικαιώματα: Ενημέρωση 2002 μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 και τις ευρωπαϊκές συνθήκες του Μάαστριχτ, του Άμστερνταμ και της Νίκαιας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.
19. Ζέρη Περα., Κρατική ρύθμιση και αυτορρύθμιση των υπερλεωφόρων των πληροφοριών. Σχετικά με την αναγκαιότητα ενός ριζικού επαναπροσδιορισμού του δικαίου, ΤοΣ 1999, σελ. 410 επ.
20. Forsthoef E., Begriff und Wesey des sozialen Rechtsstaates, στον τόμο του ίδιου, Rechtsstaat im Wandel, Stuttgart 1964.
21. Frayssinet J., L' Internet et la protection juridique des données personnelles. L' Internet et le Droit, Droit européen et compare de l' Internet, Colloque International, Paris 2000, <http://droit-internet-2000.univ-paris.fr/di 2000-25.htm>.
22. Jellinek G., System der subjektiven öffentlichen Rechte, Tübingen 1905.
23. Humphreys P., Mass media and media policy in Western Europe, 1996.
24. Καλλινίκου Διονυσίας, Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα 2000.
25. Καλτσόγια-Τουρναβίτη Νίκης, Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001: Αντιστοιχίες – συγγένειες - αποκλίσεις από το Σύνταγμα του 1822 μέχρι το Σύνταγμα του 1975/1986, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.
26. Καρακώστα Ιωάννη, Δίκαιο και Internet, Νομικά ζητήματα του διαδικτύου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2001.
27. Κασιμάτη Γ., Συνταγματικό Δίκαιο ΙΙ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1980
28. Κατρούγκαλου Γ., Σαραφianού Δ., Θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες, σε Γ. Παπαδημητρίου (επιμ.), Αναθεώρηση του Συντάγματος και εκσυγχρονισμός των θεσμών, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.
29. Κίκη Γιάννας, Δίκαιο της πληροφόρησης, Εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα 1998.
30. Κίκη Γιάννας, Η πρόσβαση του κοινού στην πληροφόρηση σε: Κίκη Γιάννας, Δίκαιο της πληροφόρησης, Εκδόσεις Προσκήνιο, 1998.
31. Κίκη Γιάννας, Σύγχρονες τάσεις στη θεωρία και νομολογία σχετικά με το άρθρο 10 της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΝοΒ 36, 19-88.
32. Κουμάντου Γεώργιου Α., Κοτσίρη Λάμπρου Ε., Μαρίνου Μιχαήλ-Θεοδώρου Δ., Κοριατοπούλου-Αγγελή Πιερρίνας, Σταυρίδου Σύλβιας Χ., Κοινωνία των πληροφοριών και πνευματική ιδιοκτησία: η νέα κοινοτική ρύθμιση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001.
33. Κοντιάδη Ξενοφώντα, Ο νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.
34. Κουτσουμπίνα Σ., Ανεξάρτητες αρχές και ατομικά δικαιώματα, ΔτΑ 10/2001.
35. Κρατερού Ιωάννου, Η Ραδιοτηλεόραση μεταξύ Συντάγματος και Διεθνούς Προστασίας. Η εφαρμογή του άρθρου 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, ΕΕΕυρΔ 1989.
36. Μαρίνου Αναστάσιου, Το Internet και οι συνέπειές του κυρίως στο χώρο του δικαίου, ΕλλΔικ. 1998, σελ. 2 επ.
37. Μαρίνου Μιχαήλ-Θεοδώρου, Πνευματική Ιδιοκτησία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.
38. Μαυριά Κώστα, Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου, Αθήνα-Κομοτηνή 1982.
39. Μαυριά Κώστα, Παντελή Αντώνη, Συνταγματικά Κείμενα Ελληνικά και Ξένα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1996.
40. Μήτρου Λιλίαν, Προστασία των προσωπικών δεδομένων, σε ΕΕΤΤ, Η αγορά του Internet στην Ελλάδα.
41. Μήτρου Λιλίαν, Σημίτη Σπύρου, Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2002.
42. Mayer-Schonberger V., Informationsrecht für die Informations gesellschaft, SLZ 97 (2001) Nr 18, σελ. 384.
43. Moore Nick, Rights and responsibilities in an information Society, The Journal of information, Law and Technology 1998 (1), <http://elj.warwick.ac.uk/jilt/infosoc/98-1 moor/>.
44. Παραρά Πέτρου Ι., Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Διεθνή κείμενα για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, βιβλιογραφία, νομολογία, παρατηρήσεις, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001.
45. Παυλόπουλος Π., Περιπτώσεις και άστοχα της αναθεώρησης του Συντάγματος, Τα Νέα 8.11.2000.
46. Πρακτικά Βουλής, Ζ' Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων, Ι' Περίοδος (Προεδρευόμενης Δημοκρατίας), Σύνοδος Α', σελ. 10-22, 45-53, 65-73, 93-165.
- Πρακτικά των συνεδριάσεων της Συνόδου Α' της Ολομέλειας της Βουλής επί των αναθεωρητέων διατάξεων του Συντάγματος, Προεδρία Απόστολου Χρ. Κακλαμάνη, Βουλή των Ελλήνων.
47. Paul C., Du droit et des libertés sur l' Internet, Rapport au Premier Ministre.
48. Ράικου Αθανασίου, Συνταγματικό Δίκαιο. Θεμελιώδη δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.
49. Ρούκουνα Ε., Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1995.
50. Rifkin J., Η νέα εποχή της πρόσβασης (μτφρ. Α. Αλαβάνου), Αθήνα 2001.
51. Robnagel A., Globale Datennetze: Ohnmacht des Staates-Selbstschutz der Bürger, ZRP 1-1997, σελ. 26.
52. Σημίτη Σπ., Νομικό και πολιτικό πλαίσιο της προστασίας των προσωπικών πληροφοριών και της ιδιωτικής σφαιρας, <http://w.w.w. lawnet.gr/lawnet/eofn/2/nom-pol.asp>.
53. Σταυρίδου Σύλβιας, Ζητήματα προστασίας των οπτικοακουστικών έργων στο ψηφιακό περιβάλλον, Χρ18

2002, σελ. 389 επ.

54. Σωτηρέλη Γ., Σύνταγμα και δημοκρατία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.

55. Σωτηρέλη Γ., Ξηρό Θ., Η αναθεώρηση του Συντάγματος (1993-2001), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001.

56. Sommer Joseph, Berkeley Technology Law Journal, Vol 15:1 (2000), <http://www.law.berkeley.edu/journals/btlj/vol15.htm>, σελ. (Introduction)

57. Τάκη Ανδρέα, Κοινωνία της Πληροφορίας και Σύνταγμα. Μια πρώτη προσέγγιση, ΝοΒ 50/2002.

58. Τασόπουλου Γιάννη Α., Το Ηθικοπολιτικό θεμέλιο του Συντάγματος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001.

59. Τσάτσου Δημήτρη Θ., Βενιζέλου Ευάγγελου Β., Κοντιάδη Ξενοφώντα Ι., Το νέο Σύνταγμα: Πρακτικά Συνεδρίου για το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975/1986/2001 (Αθήνα, 14 και 15 Ιουνίου), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001.

60. Τσάτσου Δημήτρη Θ., Κοντιάδη Ξενοφώντα Ι., Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, Το Σύνταγμα της Ελλάδος 1975/1986/2001: συγκριτική τεκμηρίωση του αναθεωρητικού εγχειρήματος: comparative approach of the constitutional revision, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001.

61. Χρυσόγονου Κώστα Χ., Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.

62. Χρυσόγονου Κώστα Χ., Μια βεβαιωτική αναθεώρηση. Η αναθεώρηση των διατάξεων του Συντάγματος για τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.

63. Η Ελλάδα στην Κοινωνία της Πληροφορίας-Στρατηγική και Δράσεις (Λευκή Βίβλος 1999), Κεφάλαιο 1.1., www.infosociety.gr

64. Declaration of the Indipendence of Cyberspace, <http://www.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>.